

Dr. Johann Friedrich Metzger haditanácsi  
titkár diplomáciai pályafutása

2025. január

## Tartalom

|        |                                                                                                                 |    |
|--------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.     | Bevezetés .....                                                                                                 | 2  |
| 2.     | A történelmi kontextus és az intézményi háttér .....                                                            | 4  |
| 2.1.   | Az Udvari Haditanács és titkárainak szerepe .....                                                               | 5  |
| 2.2.   | A Habsburg–oszmán diplomácia a gyakorlatban .....                                                               | 6  |
| 3.     | „Mester” és „tanítvány” – Dr. Johann Friedrich Metzger útja az önálló küldetéseikig .....                       | 8  |
| 4.     | Az internuncius és főkövet jobb kezeként – Metzger szerepe Schmid 1649. és 1650–1651. évi követségei alatt..... | 11 |
| 5.     | Dr. Johann Friedrich Metzger önálló küldetése .....                                                             | 17 |
| 5.1.   | A küldetések történelmi kontextusa .....                                                                        | 17 |
| 5.2.   | A küldetésekről készített jelentések .....                                                                      | 18 |
| 5.2.1. | Dr. Metzger tárgyalópartnerei .....                                                                             | 18 |
| 5.2.2. | Az utazás körülményei.....                                                                                      | 20 |
| 5.2.3. | A követségek alatti ceremónia .....                                                                             | 23 |
| 5.2.4. | Dr. Metzger kapcsolati hálója .....                                                                             | 25 |
| 5.2.5. | A Metzger által vezetett tárgyalások .....                                                                      | 27 |
| 5.2.6. | Johann Friedrich Metzger mint a magyar vonatkozású ügyek közbenjárója(?)                                        | 29 |
| 6.     | Dr. Metzger helye a kortárs haditanácsi titkárok sorában .....                                                  | 31 |
| 7.     | Összegzés – Eredmények és további kutatási lehetőségek .....                                                    | 34 |
| 8.     | Bibliográfia .....                                                                                              | 36 |
| 8.1.   | Levéltári források .....                                                                                        | 36 |
| 8.2.   | Forráskiadások .....                                                                                            | 36 |
| 8.3.   | Felhasznált irodalom .....                                                                                      | 37 |

# 1. Bevezetés

A történelem iránti érdeklődésem egészen gyermekkoromból fakad. Bár korábban Bonaparte Napóleon élete és hadi tevékenysége foglalkoztatott, tanulmányaim előrehaladtával megváltozott érdeklődési területem a Habsburg–oszmán diplomácia szövevényes kapcsolatrendszeréé irányába. Ehhez a változáshoz hozzájárult, hogy megismertem és elsajátítottam a német nyelvet, ami fontos eszközül szolgál a kutatásaimhoz, hiszen enélkül nem foglalkozhattam volna a Habsburg-kormányzatok vonatkozó irataival.

A dolgozatommal betekintést nyújtok egy haditanácsi titkár életútjába, mivel a kutatás egyelőre csak részben tárta fel az Udvari Haditanács működésének ezen szintjét.<sup>1</sup> A dolgozat tárgyát képező tisztségviselő dr. Johann Friedrich Metzger, aki a 17. század második felében vállalt aktív tevékenységet a Habsburg–oszmán diplomáciában. Célom az, hogy a dolgozatom végére megválaszoljam azt a kérdést, hogy hogyan válhatott egy polgári háttérű személy haditanácsi titkárrá és milyen szerepet töltött be a Habsburg Monarchia keleti diplomáciájában. Munkámat az aktuális kutatási trendek és a felhasznált források ismertetésével kezdem. Ezt követően bemutatom a 17. századi Habsburg–oszmán diplomácia rendszerét, majd ezek után a Haditanács szervezetének felépítésével foglalkozom. A dolgozat második felében dr. Johann Friedrich Metzger diplomáciai pályájának és megbízatásainak rekonstruálására teszek kísérletet jelentései és a személyéről fennmaradt források vizsgálatával, majd rávilágítok dr. Metzger helyére a haditanácsi titkárok sorában.

Manapság a kora újkori diplomáciai kutatásokat már nem az állam vezetőinek döntései és az államok közötti kommunikáció vizsgálata határozza meg. A jelentésekben előforduló szimbolikus elemek hosszú ideig nem ragadták meg a kutatás figyelmét, mert nem tartották ezeket az információmorzsákat relevánsnak az események alakulásának szempontjából. Mára ez teljesen megváltozott és számos új kutatás irány jelent meg.<sup>2</sup>

A legfontosabb újításnak az tekinthető, hogy a kora újkori diplomácia főszereplőire a kutatás már önálló, érző és gondolkodó személyként tekint, akiknek voltak céljaik, amelyek

---

<sup>1</sup> Cziráki Zsuzsanna munkáiban már foglalkozott a Haditanács néhány tisztségviselőjével. *Cziráki*, 2020a. 42–83.; *Cziráki*, 2015. 835–871.; *Cziráki*, 2024a. passim.

<sup>2</sup> *Strohmeyer*, 2017. 177–198.; *Szabados*, 2023. 17–22.

befolyásolták tevékenységüket,<sup>3</sup> ezért ezeknek a céloknak a feltárása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megérthessük az események alakulását. Ezen felül érdemes megvizsgálni a fennmaradt iratokban a diplomaták kapcsolati hálóját, társadalmi háttérét, valamint érdekérvényesítő tevékenységüket, hiszen ezen keresztül vizsgálható pontosabban a rendszerben elfoglalt helyük.<sup>4</sup>

Az Osztrák Állami Levéltárban (Österreichisches Staatsarchiv) fellelhető források lehetővé teszik dr. Metzger pályafutásának rekonstruálását, éppen ezért az ott található dokumentumok képezik a dolgozat fő forrásbázisát.

A dolgozatom elkészítése során támaszkodhattam az Udvari Haditanács 1642 és 1668 között vezetett lajstromkötetekre.<sup>5</sup> Hasznos információkhoz jutottam Johann Rudolf Schmid portai rezidens (1629–1643), későbbi haditanácsos 1649. évi küldetése alatt készült leveleiből, valamint az 1649-es<sup>6</sup> és 1651-es küldetésekről<sup>7</sup> szóló végjelentésből (Finalrelation). Simon Reniger portai rezidens (1649–1666)<sup>8</sup> sokszor igen aprólékos jelentései<sup>9</sup> is hozzájárultak ahhoz, hogy dr. Metzger tevékenységéről és személyéről egy tisztább képet lehessen kialakítani. A dolgozat főszereplőjével feltehetően rokoni viszonyban álló Johann Georg Metzger<sup>10</sup> 1649-ben készült naplója Johann Rudolf Schmid internunciusi küldetéséről szintén fontos adalékokkal szolgált.<sup>11</sup>

Szerencsére sajátkézírású forrás is maradt fenn dr. Johann Friedrich Metzgertől 1658-ból<sup>12</sup> és 1661-ből.<sup>13</sup> Ezek a dokumentumok hozzásegítenek a diplomata előmenetelének nyomon követéséhez, és a korszakban betöltött szerepének jobb megértéséhez.

---

<sup>3</sup> Cziráki, 2024b. 105–126.

<sup>4</sup> Strohmeyer, 2017. 182–184.

<sup>5</sup> ÖStA KA HKR Prot. Bd. 286., 290., 293., 294., 295., 297., 300., 302., 303., 304., 307., 311., 314., 316., 317., 318., 319., 323., 324., 325., 329., 330., 332.

<sup>6</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1649. október 24. QhoD 2019a.

<sup>7</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1651. június 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 3–4. fol. 2–107.

<sup>8</sup> Cziráki, 2015. 852–870.

<sup>9</sup> Papp Sándor, Cziráki Zsuzsanna, Tóth Hajnalka és Szabados János készítik Simon Reniger 1649–1660 között készült jelentéseiről egy forráskiadást. *Papp – Cziráki – Tóth – Szabados*, 2018.

<sup>10</sup> Huemer, 2020. 84–112.

<sup>11</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1649. október 24. QhoD 2019a; Johann Georg Metzger útinaplója. Konstantinápoly/Bécs, 1649/1650. QhoD 2019b

<sup>12</sup> A dokumentumot már közreadták: Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrisszakállas, 1658. július 16. *Szabados*, 2019a. 287–319.

<sup>13</sup> Dr. Metzger I. Lipóthoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 57–68.

## 2. A történelmi kontextus és az intézményi háttér

Dolgozatomnak nem célja a 17. század eseményeinek részletes feltárása, hiszen erről már számos tanulmány született és a mai napig is az egyik legkedveltebb időszak a kora újkor kutatói között. Azokra a fordulópontokra azonban mindenképpen szükséges kitérnem, amelyek meghatározóak voltak a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom kapcsolatának alakulásában.

A 16. századra az Oszmán Birodalom sikeres nagyhatalommá fejlődött. Hódításaikkal nem csak területeket nyertek, hanem rengeteg hadi tapasztalatot is szereztek, amihez társult a gazdasági erőfölény, valamint a jól kialakított hadseregutánpótlási rendszer.<sup>14</sup> Az így kialakult katonai erőfölény miatt vált lehetővé az, hogy a 16. században az oszmán dominancia érvényesült a Habsburg–oszmán kapcsolatokban.<sup>15</sup>

A két birodalom követői 1606 őszén a Zsitva folyó torkolatánál találkoztak egymással, majd hosszas tanácskozásokat és vitákat követően megkötötték a zsitvatoroki békét. Bár mindkét fél a béke mellett kötelezte el magát, ennek megvalósítása azonban mégsem bizonyult egyszerűnek, hiszen rengeteg vitás kérdésben, többek között a szultánnak fizetett ajándék ügyében, a béke érvényességének idejében vagy épp az állandó határproblémák dolgában kellett megegyezniük. Innentől kezdve ezen kérdések rendezésében már nem a fegyverek döntöttek, hanem a diplomata a tárgyalóasztaloknál.<sup>16</sup>

A két birodalom más irányú lekötöttsége miatt (harmincéves háború, perzsák elleni háborúk) egyiküknek sem lett volna ideális egymással hadakozni.<sup>17</sup> Ezért kénytelenek voltak a Duna medencéjében egy olyan rendszert kiépíteni, ami képes a társadalmi és kulturális különbségek általi konfliktusok kezelésére. Ez közel sem volt egyszerű feladat, hiszen a két birodalom között sokkal mélyebb különbségek húzódtak, mint az eltérő nyelv.<sup>18</sup> A más vallás és különböző közigazgatási rendszer lett az alapja az évtizedeken át tartó konfliktusoknak.

Ilyen körülmények közepette újult meg az a diplomáciai szervezet, ami korábban is a Habsburg–oszmán diplomáciáért, valamint a hadi ügyekért volt felelős. Az addigi

---

<sup>14</sup> Hadnagy, 2021. 19–63.

<sup>15</sup> Ágoston, 2022. 242–243.

<sup>16</sup> Meienberger, 1973. 15–18.

<sup>17</sup> Cziráki, 2020b. 15–16.; Cziráki, 2015. 837.

<sup>18</sup> Cziráki, 2020b. 15–16.; Cziráki, 2015. 837.; Szabados, 2016a. 195–196.

tevékenységéhez képest merőben professzionalizálódott, ugyanakkor feladata ugyanaz maradt: a Habsburg Monarchia keleti ügyeinek igazgatása.<sup>19</sup>

## 2.1. Az Udvari Haditanács és titkárainak szerepe

Az Udvari Haditanácsot<sup>20</sup> (Hofkriegsrat) 1556-ban alapította I. Ferdinánd Habsburg uralkodó (1526–1564) azzal a céllal, hogy egy intézmény irányítása alá vonja a végvárak ellátását, illetve az azokkal kapcsolatos stratégiai döntéseket. A kormány szerv a létrehozásától kezdve csak minimális pénzügyi hatáskörrel rendelkezett, ezért finanszírozási kérdésekben az Udvari Kamarához kellett folyamodniuk.<sup>21</sup> 1610 fordulópontra jelentett a Haditanács történetében, hiszen ekkor került hozzá a keleti diplomácia irányítása, annak minden feladatával együtt.<sup>22</sup>

A grémium működését kollegiális alapon szervezték meg. Élén az elnök (Hofkriegsratspräsident) állt, aki az udvar legmagasabb köreiből volt bejáratos. Amennyiben őt a teendői elszólították hivatalából, akkor helyettese, az alelnök (Hofkriegsratsvizepräsident) vette át a tanácskozások vezetését.<sup>23</sup>

Ezek az ülések részt vettek a haditanács titkárai (Kriegssekretäre) is. Ők voltak a felelősök azért, hogy a tanácskozásokon megvitatandó témák anyagát előkészítsék, de az Udvari Haditanácshoz beérkező iratok szétválogatása és értékelése is a feladatkörük része volt, aminek köszönhetően könnyen egy adott kérdés vagy terület szakértőivé válhattak. Az uralkodó aláírására váró dokumentumokat is ők gyűjtötték össze. A hivatalközi ügyeket is ők intézték, hogy a munka minél gördülékenyebben folyhasson az Udvari Haditanács irodáiban, valamint a kormány szerv kancelláriájának a vezetői is ők voltak. Esetleges hivatali konfliktus esetén ők játszották a békítő szerepét, de amennyiben nem tudták megoldani a helyzetet, akkor a tanácsosok és az elnök is beavatkozhatott, de a véleményük akkor is elsődlegesnek számított fegyelmi kérdésekben. Befolyással bírtak arra, hogy ki dolgozzon az udvari haditanács kancelláriáján és így könnyen saját bizalmasaikkal vehették körül magukat. A titkárok tartották a

---

<sup>19</sup> Cziráki, 2015. 837–838.

<sup>20</sup> Cziráki, 2024a. 19–23.; Cziráki, 2023. 174–185.; Szabados, 2023. 36–38.

<sup>21</sup> Cziráki, 2024a. 20.

<sup>22</sup> Cziráki, 2023. 174.

<sup>23</sup> Cziráki, 2015. 838.; Cziráki, 2024a. 21.

kapcsolatot az udvari haditanácsi kancellária, az Udvari Haditanács elnöke és annak tanácsosai között. Az ellenjegyzésük szerepel az Udvari Haditanácsnál keletkezett utasításokon és rendelkezéseken. Fontos kiemelni, hogy nem csak az irodában végeztek értékes munkát, hanem gyakran bíztak rájuk különböző küldetéseket.<sup>24</sup>

Az Udvari Haditanács kancelláriáján dolgoztak még a fogalmazók, futárok, regisztrátorok, expeditorok és egyéb hivatalszolgák. Az ő szerepükkel a Habsburg–oszmán diplomácia keretein belül még kevesen foglalkoztak, de az egészen biztos, hogy ők is szerves alkotórészei voltak ennek az összetett rendszernek.<sup>25</sup>

## **2.2. A Habsburg–oszmán diplomácia a gyakorlatban**

Az adminisztratív feladatokon túl a diplomáciának létezett egy gyakorlati oldala is, amely az uralkodók vagy különféle tisztviselők egymáshoz való követküldését foglalta magába. Két nagyobb csoportra lehet bontani az ügyeket, amelyekről mindenképp tárgyalni kellett a diplomatáknak. Az egyik esetben kisebb, határmenti, illetve helyi ügyek miatt utaztak el a császári udvar küldöttei az Oszmán Birodalomba. Ezen találkozók alkalmával általában a budai pasa, a győri főkapitány, illetve kisebb erődök parancsnokai ültek egy tárgyalóasztalhoz. Ennél előkelőbbnek számítottak a békeszerződések ügyében utazó követségek, hiszen ekkor a két állam viszonyának szabályozásáról volt szó.<sup>26</sup>

A két birodalom között állandó és intenzív volt a kapcsolattartás, emiatt gyakori volt a követjárás is. A követi hierarchia csúcsán a főkövetek (Großbotschafter) álltak. Ők a reprezentatív feladatukból kifolyólag mind előkelő származásúak voltak. Ők vitték az uralkodó által aláírt békeszerződés végleges példányát a másik uralkodó udvarába.<sup>27</sup>

Az internunciusok, vagy másnéven a rendkívüli megbízottak álltak a követi hierarchia következő lépcsőfokán. Számukra már egy kisebb létszámú követséget biztosítottak, illetve kevesebb pénzt fordítottak a felkészítésükre és az utazásukra. Az ő feladatukat a legnehezebb meghatározni. Egyrészt a két birodalom között köttetendő új szerződések pontjainak a

---

<sup>24</sup> Cziráki, 2024a. 21–22.; Cziráki, 2023. 176–177.

<sup>25</sup> Cziráki, 2024a. 22.

<sup>26</sup> Cziráki, 2024a. 23.

<sup>27</sup> Cziráki, 2020b. 17.; Cziráki, 2024a. 24.; Szabados, 2023. 39–40.

megvitatásával foglalkoztak, másrészt uralkodóváltás esetén őket küldték egy üdvözlő követség keretein belül az új uralkodóhoz, de számos más ügyben is internunciusokat küldtek.<sup>28</sup>

A következő követtípus az állandó követ, vagy másnéven rezidens. A rezidens és apparátusa a megbízatás idejére Konstantinápolyba költözött és ott dolgozott a Habsburgok érdekeinek érvényesítésén. Feladatai közé tartozott az uralkodó által felvetett ügyek közvetítése az oszmánok felé és eközben napi szintű érintkezésben volt magasrangú oszmán tisztségviselőkkel. További feladata az Oszmán Birodalom kül- és belpolitikájával kapcsolatos hírszerzés volt. Munkájuk olykor veszélyes volt, kifejezetten az oszmán belpolitika ingatagabb éveiben.<sup>29</sup> Egy követnek küldetése során be kellett számolnia a vele történt eseményekről jelentések (Bericht) formájában. Hazatérésük után pedig kötelesek voltak egy végjelentést (Finalrelation) készíteni.<sup>30</sup>

A rezidensek mellett fontos szerepük volt a tolmácsoknak és futároknak is. Előbbiek a szóbeli és írásbeli kommunikációért feleltek, utóbbiak pedig – bizonyos kereskedőkkel egyetemben – a levelek célba juttatása terén vállaltak fontos szerepet.<sup>31</sup>

---

<sup>28</sup> Cziráki, 2020b. 17–18.; Cziráki, 2024a. 25.; Szabados, 2023. 41–42.

<sup>29</sup> Cziráki, 2020b. 17–18.; Cziráki, 2024a. 26.; Szabados, 2023. 42–43.; Meienberger, 1973. 34–36.

<sup>30</sup> Ezek az iratok ma zömében Bécsben találhatók. Vö. Cziráki, 2024a. 27.

<sup>31</sup> A tolmácsokról és futárokról újabban lásd: Cziráki, 2024a.; Szabados, 2016a.; Szabados, 2016b.

### 3. „Mester” és „tanítvány” – Dr. Johann Friedrich Metzger útja az önálló küldetéseikig

Dr. Johann Friedrich Metzger haditanácsi titkár gyermekkori éveit szülővárosában, Freiburgban töltötte. Édesapja Breisach am Rhein város írnoka volt, édesanyjáról, illetve testvéreiről egyelőre nem kerültek elő adatok.<sup>32</sup> Elképzelhető, hogy Johann Georg Metzgerrel rokoni viszonyban álltak,<sup>33</sup> de ezen kérdés tisztázása további kutatásokat igényel.

Dr. Johann Friedrich Metzger egyetemet végzett jogász volt, és a feljegyzések alapján egyetemi évei alatt mindkét – világi és egyházi – jog szakértőjévé vált.<sup>34</sup> Arról nincs pontos információ, hogy mikor vált a diplomáciai vérkeringés részévé, de az bizonyos, hogy 1646-tól már jelen volt az Udvari Haditanácsban, ahol Johann Rudolf Schmid mellett dolgozott kezdetben valószínűleg írnokként, és néhány év kihagyástól eltekintve egészen 1665-ben bekövetkezett haláláig ott is tevékenykedett.<sup>35</sup> Pályafutása során legfontosabb patrónusa Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn volt.

Schmid a Habsburg–oszmán diplomácia egyik kiemelkedő alakja volt, így a két nagyhatalom közötti viszony vizsgálata esetében megkerülhetetlen a szerepe. Azonban az őt övező tiszteletet és becsületet nem volt egyszerű kivívnia magának. Johann Rudolf Schmid 1590. április 17-én született Stein nevű kisvárosban. Életének első harminc évéről kevés információ áll a kutatók rendelkezésére. Annyi bizonyos, hogy járt Itáliában, ahol elsajátította az olasz nyelvet.<sup>36</sup>

Eddigi ismereteink alapján tisztázatlan körülmények között Konstantinápolyba került, ahol törökül is megtanult és aztán tolmácsként szolgált. Egy fogolykiváltást követően szabad emberként távozhatott az oszmán fővárosból, és 1625-től már a Haditanács szolgálatában találkozhatunk vele. Számos küldetésen vett részt, ezenfelül a konstantinápolyi rezidensi pozíciót is ő látta el 1629 és 1643 között.<sup>37</sup> Szolgálatára lejárta után visszatért a császárvárosba,

---

<sup>32</sup> Brunner–Würflinger, QhoD 2019c.

<sup>33</sup> Johann Georg Metzgerről lásd: Huemer, 2020. 84–112.

<sup>34</sup> QhoD 2019b.

<sup>35</sup> Halála az 1665-ös főkövetség Konstantinápolyból történő hazatérése alatt következett be. Taferner, 1672. 303–304.

<sup>36</sup> Meienberger, 1973. 101–138.

<sup>37</sup> Uo., 103–106.

ahol továbbra is az Udvari Haditanácsban dolgozott immáron tanácsosként, és feltehetően ekkor találkozott az ifjú Metzgerrel is.<sup>38</sup>

Dr. Johann Friedrich Metzger tevékenysége tizenkilenc éven át követhető nyomon a Habsburg–oszmán diplomáciai érintkezések terén. Pályája az Udvari Haditanácsnál valószínűleg 1646-ban vette kezdetét. Bár ekkor még a neve nem merült fel sem az Udvari Haditanács lajstromkötetében, sem pedig Schmid, vagy más diplomataék jelentéseiben, van azonban más adat, amire támaszkodhattam, ami nem más, mint a kézírása. Összehasonlítottam két Schmid névvel fémjelzett, 1646-ban készült dokumentumot<sup>39</sup> és dr. Metzger saját kézzel írt jelentését 1661-ből<sup>40</sup> és a három dokumentum írásképe megegyezett. Fontos adalék, hogy Schmid 1649-es végjelentésében megjegyzi, hogy 1646. és 1647. évi budai küldetése során is magával vitte dr. Metzger.<sup>41</sup>

Az egyik 1646-ból származó jelentés arról számol be, hogy 1645. augusztus 10./12.-én Nakkas Musztafa vette át a budai vilajet irányítását.<sup>42</sup> A szokásoknak megfelelően a Habsburg-félnek ekkor egy köszöntő követséget kellett küldenie az új pasához.<sup>43</sup> Ennek a követségnek a vezetője Johann Rudolf Schmid volt, aki magával vitte dr. Johann Friedrich Metzger is.<sup>44</sup>

Ez jó alkalom volt az újonc dr. Metzger számára a tanulásra és a tapasztalatszerzésre, hiszen az egyik legtapasztaltabb diplomata oldalán utazhatott a hajdani magyar fővárosba. Megismerhette Budát, az új pasát és az ilyen követségek alkalmával bevett ceremóniális szokásokat. Schmid kapcsolati hálójába is bepillantást nyerhetett az út során. Valószínűleg számos tárgyalási trükköt is elleshetett, valamint jó néhány tanáccsal is gazdagodhatott. Schmid már itt megláthatta a benne rejlő lehetőségeket, hiszen innentől a kapcsolatuk még szorosabbá vált.

1646-ban még egy jelentés őrizte meg dr. Johann Friedrich Metzger kézírását. Ebben a jelentésben a doktor Schmid összefoglalóját jegyezte le a „Titkos Levelezők” intézményének

---

<sup>38</sup> Uo., 113.

<sup>39</sup> Schmid véleménye 1646-ból III. Ferdinándhoz. h. n. (Bécs), d. n. (1646), ÖStA FHKA SUS RA Kt. 304. fol. 266–269.; Schmid III. Ferdinándhoz. Bécs, 1646. március(?), ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 119. Konv. 2. fol. 25–32.

<sup>40</sup> Dr. Metzger I. Lipóthoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 57–68.

<sup>41</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándnak. Bécs, 1649. október 24. QhoD 2019a

<sup>42</sup> Gévy, 1841. 37.

<sup>43</sup> Schmid III. Ferdinándhoz. Bécs, 1646. március(?), ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 119. Konv. 2. fol. 25–32.

<sup>44</sup> Ezt Schmid későbbi jelentéséből tudjuk: Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1649. október 24. QhoD 2019a.

működéséről. A „Titkos Levelezők” intézményének életre hívása Johann Jakob Kurz von Senftenau internuncius (1623–1624) nevéhez köthető. A hálózat tagjai egyaránt lehetek katolikusok és muszlimok is, akiket Budán, Belgrádban, Szófiában és Konstantinápolyban igyekeztek beszervezni.<sup>45</sup> Schmid a pénz szerepét hangsúlyozta az 1646-os dokumentumban, hiszen csak ennek segítségével fogadhattak fel a rendszer számára megbízható embereket. Beszámolt arról, hogy nem csak keresztényeket, de törököket is beszervezett, valamint arról, hogy Szófiában, Nándorfehérváron és Budán szolgálatot teljesítők milyen pénzösszegre voltak korábban jogosultak, továbbá a feladatukat is rögzítette.<sup>46</sup>

Dr. Johann Friedrich Metzger ebből az esetből is sokat tanulhatott, habár érthető okokból a levelezési rendszer tagjainak neve nem kerül elő a jelentésben, így nem tudhatjuk, hogy Schmid ezeket elárulta-e neki vagy sem. Az azonban bizonyos, hogy a titkos levelezők később olykor panaszaikat bízták rá a doktorra, hogy továbbítsa azokat Schmidnek.<sup>47</sup>

---

<sup>45</sup> Szabados, 2023. 35–143. passim.

<sup>46</sup> Schmid III. Ferdinándhoz. h. n. (Bécs), d. n. (1646), ÖStA FHKA SUS RA Kt. 304. fol. 266–269.

<sup>47</sup> Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrisszakállas, 1658. július 16. Szabados, 2019a. 292–296.

## 4. Az internuncius és főkövet jobb kezeként – Metzger szerepe Schmid 1649. és 1650–1651. évi követségei alatt

Az 1640-es évek közepén a Habsburgok konstantinápolyi kirendeltsége nehéz pénzügyi helyzetbe került. Alexander von Greiffenklau portai rezidens (1643–1648)<sup>48</sup> bukásához azonban nem a pénzügyi problémák vezettek, hanem egy gyilkossági ügy.<sup>49</sup> A helyzet gyors megoldást kívánt, így Bécsben úgy döntöttek, hogy új rezidentet küldenek Greiffenklau helyére. Hosszas huzavona után Simon Renigert választották a posztra, akit Johann Rudolf Schmid internunciusi minőségben vitt magával Konstantinápolyba.<sup>50</sup>

Dr. Johann Friedrich Metzger is helyett kapott ebben a követségben, ahol két szerepkört is ellátott.<sup>51</sup> Udvarmesterként az volt a feladata, hogy a követség ideje alatt a beszerzéseket intézze, valamint, hogy a pénzügyeket kezelje és azokat adminisztrálja. Ezt a pozíciót akkor alkalmazták ilyen típusú követségekben, ha az arra szánt keretösszegbe ez belefért.<sup>52</sup>

Dr. Metzger az internunciusi követség alatt a követségi titkár szerepét is vállalta. Ez bizalmi pozíció volt, hiszen a követek számos esetben a titkáraikat bízták meg a kényes és titkos ügyek intézésével.<sup>53</sup> Ezenfelül a forrásokból kiderül, hogy ez a pozíció egy jó minőségű személyekkel rendelkező, nyelveket ismerő, tapasztalt férfit kívánt.<sup>54</sup>

Az útra kelő 42 fős delegációból egyedül ő volt az, aki két feladatkört látott el.<sup>55</sup> Mindezek az információk arra engednek következtetni, hogy dr. Metzger rátermett és terhelhető férfi volt, aki Schmid bizalmát és pártfogását élvezte, hiszen két nagyon fontos pozíciót bízott rá.

Dr. Metzger ezen követség alkalmával is, csakúgy, mint 1646-ban, értékes kapcsolatokra tett szert (lásd az „A” jelű mellékletet). Ekkor találkozott először Simon Renigerrel, aki beiktatását követően hosszú időn át (1649–1666) meghatározó alakjává vált a keleti diplomáciának, mint Habsburg–rezidens a Fényes Portán. Dr. Metzgernek később nem egyszer

---

<sup>48</sup> Cziráki, 2015. 843–845.; Cziráki, 2016. 22–39.

<sup>49</sup> Cziráki, 2015. 843–844.

<sup>50</sup> Uo., 845–846.

<sup>51</sup> Johann Georg Metzger útinaplója. Konstantinápoly/Bécs, 1649/1650. QhoD 2019b.

<sup>52</sup> Cziráki, 2020b. 17.

<sup>53</sup> A szintén követségi titkári posztot betöltő Erasmus Constantin Sattler és Peter Bonhomo jó példái lehetnek ennek. Rájuk alább egy külön fejezetben térek ki.

<sup>54</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1649. október 24. QhoD 2019a; Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1651. június 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 3–4. fol. 2–107.

<sup>55</sup> Johann Georg Metzger útinaplója. Konstantinápoly/Bécs, 1649/1650. QhoD 2019b.

kellett őt tájékoztatnia levélben a küldetéseiről,<sup>56</sup> 1661-ben pedig Renigerhez kellett utaznia Konstantinápolyba azért, hogy az erdélyi fejedelmi pozíció körüli bonyodalmakat rendezzék.<sup>57</sup> Úgy tűnik, 1658-ban a Konstantinápolyt elhagyni kényszerülő Reniger helyére akarták küldeni Metzger,<sup>58</sup> amíg a rezidens a terv szerint a nagyvezírral Nándorfehérvárra utazott volna. Végül ez a terv meghiúsult többek között a lassú információáramlás miatt, hiszen Reniger nem kapta meg időben a vonatkozó parancsot, és maga helyett a tolmács Nikúsziosz Panajótiszt<sup>59</sup> küldte el a nagyvezírral.<sup>60</sup>

Dr. Metzger 1649-ben betöltött feladatköre arra enged következtetni, hogy az út során végig az internuncius mellett kellett volna lennie. Schmid azonban nem tartotta őt maga mellett a teljes küldetése alatt, hanem megbízta azzal a feladattal, hogy leveleit vigye el Bécsbe. A Metzger által szállított levelek tartalmára egyelőre nem derült fény, de az biztos, hogy Schmid arra kérte az uralkodót, hogy küldje vissza hozzá Budára a titkárt. Valószínűsíthető, hogy a levelek bizalmas információkat tartalmaztak, valamint a követ szóbeli üzenetet is rábízhatott, hiszen meg kellett válnia dr. Metzgeről, akinek már így is fontos szerepe volt a követségen belül.<sup>61</sup>

Dr. Metzger teljesítette a rábízott feladatot, majd Ebersdorfból újabb iratokat és parancsot kapott, amivel vissza kellett térnie Budára, ahol ismét csatlakozott Schmidhez. Budán Schmid Hüszejn csausz<sup>62</sup> tolmácsolásával tárgyalt Szijávus budai pasával (1648–1650), Metzger pedig Esztergomban beszélt a fogságban lévő zsarnócai pappal, akivel kapcsolatban Szijávus fogolycserét ajánlott.<sup>63</sup>

---

<sup>56</sup> Ennek említésére egy példa: dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 96.

<sup>57</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 57–68.

<sup>58</sup> Annibale Gonzaga a Hátrahagyott Haditanácshoz. Bécs, 1658. július, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 318. 1658. Exp. fol. 176. Nr. 38.; I. Lipót az Udvari Haditanácshoz. Frankfurt, 1658. július, Uo. fol. 177. Nr. 43.; I. Lipót a Hátrahagyott Haditanácshoz, Frankfurt 1658. július 3., Uo. fol. 179. Nr. 54.; I. Lipót a Hátrahagyott Haditanácshoz. Frankfurt, 1658. július 28., Uo. fol. 198. Nr. 40.

<sup>59</sup> Személyéről bővebben: *Cziráki*, 2024a. 61–62., 442–443.

<sup>60</sup> Jelenlévő Haditanács a Hátrahagyott Titkos és Deputált Tanácsosokhoz. Frankfurt, 1658. június 17., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 319. 1658. Reg. fol. 140. Nr. 23.; Jelenlévő Haditanács az Hátrahagyott Titkos és Deputált Tanácsosokhoz. Frankfurt, 1658. július 3., Uo. fol. 154. Nr. 8.; A Jelenlévő Haditanács Simon Renigerhez. Bécs, 1658. július 28., Uo. fol. 169. Nr. 49.; Jelenlévő Haditanács a Hátrahagyott Titkos és Deputált Tanácsosokhoz. Frankfurt, 1658. július 28., Uo. fol. 170. Nr. 51.

<sup>61</sup> Johann Georg Metzger útinaplója. Konstantinápoly/Bécs, 1649/1650. QhoD 2019b

<sup>62</sup> Személyéről bővebben lásd alább a „*Dr. Metzger kapcsolati hálója*” c. fejezetben.

<sup>63</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1649. október 24.; QhoD 2019a.

Schmid a küldetésről írt végbeszámolójában (Finalrelation) csak dicsérni tudta dr. Metzger. A követ szerint a titkár jó kvalitásokkal rendelkezett. Ez alatt valószínűleg a jogi jártasságára, higgadtságára, találékonyságára gondolhatott. Ezt bizonyítandóan ismertette, hogy Metzger minden tárgyaláson maga mellett tartotta, valamint, hogy fontos iratokat bízott rá, továbbá, hogy veszélyes utakat is megtett. Mindezzel Schmid írásbeli bizonyosságot adott arról, hogy patronáltja egy megbízható, okos és kitartó ember volt.<sup>64</sup>

1650–1651 során Johann Rudolf Schmid ismételtén Konstantinápolyba utazott immáron főkövetként. Ez egy igen hosszúra nyúlt küldetés volt, ekkor a megkötött béke ratifikált példányát vitte a Portára, valamint engedélyeztetnie kellett egy vitatott kérdéseket tárgyaló határbizottságot is. Az első fontos állomás Buda volt, ahol tárgyalt Kara Murád budai pasával (1650-1653) a magyar és oszmán portyákról, valamint az 1649-ben török fogságba került Uki Ferenc pápai lovashadnagy és társainak ügye is a tárgyalóasztalra került,<sup>65</sup> továbbá szóba került még a velencei háború témája is.<sup>66</sup> Schmid útja Budáról tovább vezetett Konstantinápolyba. Az oszmán fővárosban a diplomata többször tiszteletét tette a nagyvezírnél.<sup>67</sup> Korábbi kapcsolatai ápolására sem volt rest időt szakítani, a tapasztalt diplomata többször találkozott a konstantinápolyi Cyrillo de Verria ortodox pátriárkával, valamint különböző pasákkal.<sup>68</sup>

Dr. Metzger vele utazott erre a küldetésére is, csak úgy, mint 1649-ben. Schmid kiemelte végjelentésében, hogy titkára minden tárgyaláson, audiencián és látogatáson mellette volt.<sup>69</sup> Éppen ezért Metzger az a megtiszteltetés érte, hogy részt vehetett egy szultáni audiencián, valamint több magasrangú oszmán tisztviselővel is találkozhatott. Schmid ezzel megingathatatlan bizalmát fejezte ki patronáltja iránt, hiszen titkára beleláthatott a „Titkos Levelezők” tevékenységébe, olyannyira, hogy több esetben is rá bízta a kifizetésüket,<sup>70</sup> a tárgyalásokon pedig államtitkoknak lehetett fültanúja. Továbbá patrónusa maga előtt elküldte

---

<sup>64</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1649.; QhD 2019a

<sup>65</sup> Az egy évtizedig elhúzódó ügyről lásd: Tóth, 2018. 247–283.

<sup>66</sup> A velencei, vagy másnéven kandiai háború 1644 és 1669 között zajlott az oszmánok és a velenceiek között. Az eseményekről részletesen: Eickhoff, 2010. 5–268.

<sup>67</sup> Egy példa erre: Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1651. június 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 3–4. fol. 33.

<sup>68</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1651. június 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 3–4. fol. 4–107.

<sup>69</sup> Schmid szakvéleménye III. Ferdinándhoz. Bécs, 1651. június 8., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 3–4. fol. 15.

<sup>70</sup> Egy példa erre: dr. Metzger I. Lipóthoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 64–65.

dr. Metzger a bécsi udvarba, hogy a velencei háború elfajuló eseményiről szóló levelét kézbesítse, majd visszavárta őt Budára.<sup>71</sup> Budán szintén részt vett Schmid oldalán a pasával való tárgyaláson, ahol a pasa dr. Metzger felé is intézett kérdést, mégpedig, hogy ő miért nem kapott meghívást a császári esküvőre. A doktor udvariasan megválaszolta kérdést. Válaszában először arra hivatkozott, hogy a császár tudta, hogy Murád pasa elfoglalt, majd a kialakult helyzet enyhítéseként hozzátette, hogy más szomszédos uralkodók sem kaptak meghívót az eseményre.<sup>72</sup>

Schmid főköveti küldetése után is dicsérte dr. Metzger. Kiemelte, hogy már 1649-es internunciusi útján is mellette volt, csakúgy, mint most és arra kérte az uralkodót, hogy elismerésben részesítse.<sup>73</sup> Mindez azt bizonyítja, hogy képes volt másodszor is helytállni egy hosszú és veszélyes utazás során és képes volt eleget tenni a vele szemben támasztott kötelezettségeknek és a rábízott feladatokat teljesíteni.

Az út rögös volt és eseményekkel teli, de dr. Johann Friedrich Metzger bizonyította rátermettséget. Schmid dicsérő szavai és támogatása igen jó ajánlólevél volt a diplomata számára. Metzger két konstantinápolyi követi úttal a háta mögött 1651. júliusában jelentkezett a haditanácsi titkári állásra,<sup>74</sup> és 1651. júliusában elnyerte a haditanácsi titkári címet: „Metzger würdt der Hoffkriegs Secretarii Titl conferiert.”<sup>75</sup>

A cím (Titel) kifejezés használata figyelemreméltó, ami további vizsgálatokat igényelt, hiszen Metzger állásra pályázott. Kutatásom során olyan feljegyzésekre bukkantam, amelyek alapján úgy vélem, hogy a haditanácsi titkári pozíció megszerzése előtt Metzger mellett Peter Franz Hoffmann is címzetes haditanácsi titkári pozícióba került,<sup>76</sup> majd csak ezt követően kapta meg a titkári állást. A vizsgált időszakban Erasmus Constantin Sattler,<sup>77</sup> Johannes Wiltstock,

---

<sup>71</sup> Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1651. június 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 3–4. fol. 77–78.

<sup>72</sup> Uo. fol. 92.

<sup>73</sup> Schmid szakvéleménye III. Ferdinándhoz. Bécs, 1651. június 8., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 3–4. fol. 15.

<sup>74</sup> Dr. Metzger az Udvari Haditanácshoz. Bécs, 1651. július, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 303. 1651. Exp. fol. 279. Nr. 45.

<sup>75</sup> Udvari Haditanács dr. Metzgerhez. Bécs, 1651. július 5., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 304. 1651. Reg. fol. 104. Nr. 25.

<sup>76</sup> Hoffman az Udvari Haditanácshoz. Bécs, 1657. június, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Exp. fol. 347. Nr. 85.

<sup>77</sup> Szabados, 2023. 72., 75.

Christoph Dorsch<sup>78</sup> és Peter Franz Hoffman<sup>79</sup> dolgozott még haditanácsi titkári pozícióban. A Haditanács egy lajstromkötetének bejegyzése szerint Wiltstock konkrét titkári állást (Stelle/wirkliche Stelle) kapott: „den Wildtstock zur würckhlichen Hoffkriegs Secretariatstell gelangen zulassen.”<sup>80</sup> Ugyancsak egy másik bejegyzés szerint Hoffman szintén valódi állást kapott.<sup>81</sup> Ezenfelül az általam olvasott dokumentumok egyikén sem szerepelt dr. Metzger titkári ellenjegyzése, míg Sattler és Dorsch ellenjegyzése többször is előfordul.<sup>82</sup>

Az utolsó bizonyíték arra, hogy Metzger pályafutása nagy részében címzetes haditanácsi titkárként dolgozott az az, hogy csak 1665 májusában vették fel őt meghatározott pénzösszegért a haditanácsi titkári pozícióba: „Ordinanz für den Johann Friedrich Metzger Doctorn, dass er kaiserliche Hoffkriegs Secretarius mit monatlichen 66 Fl. 40 Kr. aufgenommen worden.”<sup>83</sup>

A címzetes titkári pozíciónak is megvolt a maga célja. Már a korban működött a keretgazdálkodás gyakorlata, aminek következtében csak bizonyos számú állást tudtak finanszírozni a Haditanácsnál. A jelöltek sorban álltak az esetlegesen megüresedő helyekért, őket előjegyzésbe vették, de ténylegesen szolgálatba csak akkor kerültek, amikor az állás – általában haláleset miatt – felszabadult. Volt példa arra – dr. Metzgeren kívül is –, hogy a cím használatára már azelőtt jogosulttá vált az illető, mielőtt ténylegesen alkalmazásba került volna. Ez azért volt fontos az illető számára, mert a cím garanciát jelentett neki, illetve a hitelezőknek arra, hogy meg fogja kapni egyszer az állást. Egy ilyen biztosíték fejében a legtöbb hitelező megelőlegezett minden hónapban egy bizonyos pénzösszeget és amikor az illető megkapta a titkári állást, akkor abból a pénzből vissza tudta fizetni a kölcsönt.<sup>84</sup>

Dr. Metzgernek 1651 nem csak a pályafutásában volt meghatározó év, hanem a magánéletében is, hiszen ekkor vette feleségül<sup>85</sup> Maria Barbara Hentallert.<sup>86</sup> A Hentaller család

---

<sup>78</sup> Cziráki, 2024a. 22., 372–373.

<sup>79</sup> Cziráki, 2024a. 103., 137., 185., 236., 268., 378.

<sup>80</sup> Raufft ezredes Piccolomini nevében az Udvari Haditanácshoz. h. n. (Bécs), 1650. d. n. (július), ÖStA KA HKR Prot. Bd. 300. 1650. Exp. fol. 309. Nr. 10.

<sup>81</sup> Az Udvari Haditanács Peter Franz Hoffmannhoz. Bécs, 1657. június 13., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Reg. fol. 237. Nr. 86.

<sup>82</sup> Például: Paul Bernhardt III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. január 4., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 303. 1652. Exp. fol. 1. Nr. 1.

<sup>83</sup> Udvari Haditanács dr. Metzgerhez. Bécs, 1665. május 20., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 330. 1665. Reg. fol. 124. Nr. 43.

<sup>84</sup> Cziráki Zsuzsanna szóbeli közlése alapján.

<sup>85</sup> Dr. Metzger az Udvari Haditanácshoz. Bécs, 1651. október, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 303. 1651. Exp. fol. 410.

<sup>86</sup> A neve a férje halála után írt kérvényében kerül elő: Maria Barbara Hentaller az Udvari Haditanácshoz. Bécs, 1666. május, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 329. 1666. Exp. fol. 238. Nr. 58.

egy többgenerációs haditanácsi hivatalnok család,<sup>87</sup> éppen ezért figyelemreméltó dr. Metzger választása, és felmerül a kérdés, hogy ez a lépés a hivatalnál történő előmenetelét szolgálta, vagy szerelmi házasságról volt-e szó. Az egészen biztos, hogy a Haditanácsnál – és más hivatalok esetén is – nagyon gyakori volt a hivatalon belüli házasodás,<sup>88</sup> éppen ezért úgy gondolom, hogy ez a frigy a diplomata karrierjét szolgálta, még hozzá igen jövedelmezően, hiszen 1651 után már önálló küldetéseiről olvashatunk a forrásokban.

---

<sup>87</sup> Cziráki Zsuzsanna szóbeli közlése alapján.

<sup>88</sup> Schmid esetében is ez történt. Vö. *Meienberger*, 1973. 114.

## 5. Dr. Johann Friedrich Metzger önálló küldetései

### 5.1. A küldetések történelmi kontextusa

1651 és 1652 során az oszmán–magyar határvidéken a frissen megkötött béke ellenére megsokszorozódott a kölcsönös portyák száma. 1651 őszén Felső-Magyarország ellen indítottak a törökök rablóportyát,<sup>89</sup> ezenfelül 1651-ben Kiskomárom vára alá vonultak és megostromolták azt. 1652 tavaszán az isaszegi vár építésekor is komoly összecsapásokra került sor. Az 1652 augusztus végi vezekényi csatában a keresztény csapatok vezetője Forgách Ádám bányavidéki/érsekújvári végvidéki és dunáninneni kerületi főkapitány (1644–1663)<sup>90</sup> volt. Vele szemben Muszfta bég vonult fel. Ez a csata a harcban elesett négy Esterházy-családtag miatt vált igazán ismerté.<sup>91</sup>

Dr. Johann Friedrich Metzger 1654 után eltűnik az Udvari Haditanács irataiból. 1654 során lehetősége lett volna Budára utazni és köszönteni az új budai pasát,<sup>92</sup> de végül nem őt küldték. Ezután feltehetőleg a bécsi egyetem munkatársa lehetett. 1658-ban tért vissza ismét a diplomata pályájához. Ekkor a korabeli gyakorlatnak megfelelően ismét kettévált az Udvari Haditanács<sup>93</sup> és a török ügyek Bécsben Schmidhez kerültek. Valószínűleg emiatt került előtérbe ismét dr. Metzger. Ekkor már egy merőben más diplomáciai helyzet állt fent, mint 1652-ben. 1658-ban a Habsburg–oszmán diplomácia központi kérdése már Erdély helyzete volt, ugyanis II. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1648–1657) kudarcba fulladt lengyelországi hadjárata felkavarta az állóvizet, és 1657 őszén az aktuálisan regnáló nagyvezír, Köprülü Mehmed lemondatta őt, de 1658 elejére Rákóczi visszaszerezte hatalmát. Erre az oszmán válasz még ugyanazon év nyarán meg is érkezett egy krími tatár–oszmán támadás keretein belül.<sup>94</sup> Rákóczi engedetlensége miatt a nagyvezír Barcsay Ákost nevezte ki fejedelemnek, aki október 10-én letetette fejedelmi esküjét. Barcsay 1658 és 1661 között töltötte be a fejedelmi pozíciót, majd

---

<sup>89</sup> Szabados, 2016b. 563–565.

<sup>90</sup> Pálffy, 1997. 271.

<sup>91</sup> A csatáról és tágabb kontextusáról lásd: Höbelt, 2012. 1–21.; Szabados, 2019b. 784–800.

<sup>92</sup> Az Udvari Haditanács javaslatai a Budára küldendő személyekről. H. n. (Bécs?), 1654. május, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 307. 1654. Exp. fol. 109. Nr. 49.

<sup>93</sup> Szabados, 2023. 38.

<sup>94</sup> B. Szabó, 2019. 130., 167–178.

Várad elfoglalása és Rákóczi halála hozzájárult ahhoz, hogy 1661. január 1-én Kemény Jánost válasszák fejedelemmé az erdélyi rendek.<sup>95</sup>

## 5.2. A küldetésekről készített jelentések

### 5.2.1. Dr. Metzger tárgyalópartnerei

1541. augusztus 29. után, a hódoltsági közigazgatás megszervezését követően a budai pasa számított az elsődleges tisztviselőnek, akihez a végvidék ügyes-bajos dolgaival fordulni lehetett, és általában minden felmerülő problémáról jelentenie kellett az oszmán fővárosba. A beglerbégnek két birodalom közötti levelezésben is szerepe volt, hiszen nem egyszer rajta keresztül jutottak el a Habsburg-udvar rezidensnek írott levelei.<sup>96</sup> Az ő feladata volt az oszmán követek továbbküldése a bécsi udvarba, illetve ő felelt a Habsburg-követek mellé adott védelmi kíséret biztosításáért is. A Habsburg-követek útjuk során szinte kivétel nélkül megálltak Budán, ahol a budai pasának ünnepi fogadás keretein belül kellett őket fogadnia.<sup>97</sup>

Dr. Metzger két alkalommal küldték az aktuális budai pasához, egyszer pedig a rezidenshez Konstantinápolyba. Így 1652-ben harmadszor is találkozott Kara Murád pasával, aki kitűnt a budai beglerbégek sorából. Mint ahogy a mondás tartja, fentről lehet nagyot esni, ez történt Kara Murád pasával is, hiszen ő nagyvezírből lett budai beglerbég.<sup>98</sup> 1652-ben dr. Metzger már patrónusa nélkül érkezett Budára és tárgyalt a pasával a határmenti ügyekről.<sup>99</sup> Bár ekkor mestere nem volt vele, még sem maradt segítség nélkül a tárgyalóteremben, hiszen Hüsejñ CSAUSZ végig jelen volt a tárgyalások során.<sup>100</sup>

Dr. Metzger következő önálló küldetése Gürdzsü Kenán budai pasához (1655–1658)<sup>101</sup> vezetett. Simon Reniger őt egy diszkrét és kiváló személynek látta.<sup>102</sup> Róla ismeretes, hogy Dervis Mehmed nagyvezírsége alatt kapott a szerájon kívül feladatot. Megbízásai során

---

<sup>95</sup> Papp, 2009. 162–170.; B. Szabó, 2019. 187–294.

<sup>96</sup> Szabados, 2016c. 80.

<sup>97</sup> Dr. Metzger küldetéseiben erre láthatunk példát, valamint Schmid 1651-es internunciusi követsége is alátámasztja ezt.; Qhod 2019a; Schmid végjelentése III. Ferdinándhoz. Bécs, 1651. június 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 124. Konv. 3–4. fol. 13.

<sup>98</sup> B. Szabó – Sudár, 2013. 936–937.

<sup>99</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 82–102.

<sup>100</sup> Uo. fol. 84.

<sup>101</sup> Gévay, 1841. 41–43.

<sup>102</sup> Reniger III. Ferdinándhoz. Konstantinápoly, 1656. február 2., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 128. Konv. 1. fol. 3–6.

bizonyította rátermettségét és igen hamar el is nyerte a janicsár-aga tisztségét. Ezt a pozíciót addig töltötte be, míg 1655-ben Örmény Szulejmán nagyvezír (1655–1656) eltávolította az oszmán fővárosból. Ekkor Budára küldték a beglerbégi posztra.<sup>103</sup>

Metzger harmadik küldetése Simon Reniger portai rezidenshez szólt. Jelentések szempontjából Reniger igen termékeny rezidensnek bizonyult, hiszen számos jelentést írt a császári udvarba és szerencsére ennek jelentős részét meg is őrizték.<sup>104</sup>

Dr. Metzger és Simon Reniger 1661-ben közösen tárgyalt nagyvezírral.<sup>105</sup> A nagyvezíri pozícióval együtt járt, hogy ő foglalkozott a Portára érkező ügyekkel, panaszokkal, tehát ő volt a birodalom tényleges vezetője. Hatalma, amit a szultán által adott pecsét szimbolizált, nemcsak a katonai egységekre terjedt ki, hanem az államigazgatás más területeire is. A nagy hatalom azonban felelősséggel és olykor veszéllyel járt együtt, főleg a 17. század közepén, amikor a központi hatalom ingatagsága miatt a nagyvezírek gyorsan váltották egymást. Ha a nagyvezír egy ellenlábasa meggyőzte a szultánt a vezír alkalmatlanságáról, akkor másnap már le is válthatták, de akár a halálos ítéletét is küldhették neki. Ez egy nagyon nehéz döntésekkel járó pozíció volt a 17. században, hiszen két oldal között kellett egyensúlyoznia. Egyrészt a szultán akaratát kellett teljesítenie, de az ellentábor lázadó tevékenységét is kezelnie kellett.<sup>106</sup>

Dr. Metzger és a rezidens Köprülü Mehmed nagyvezírral (1656–1661) tárgyalt, aki már igen idős volt a titkár látogatásakor. Bojnujarali Mehmed nagyvezír kíséretének tagjaként érkezett az oszmán fővárosba, de szinte még be sem lépett Konstantinápolyba, már titokban szervezkedett Hatidzse Turhan válide szultánnal a hatalom átvételéről. Pénzhiány miatt Bojnujarali Mehmed pasa a dalmáciai hadjáratot nem tartotta megvalósíthatónak és emiatt elvesztette a szultán kegyét, aki a nagyvezíri tisztséget Köprülü Mehmednek adta. Köprülü Mehmed kiemelkedő volt a nagyvezírek sorában. Elődeihez képest páratlan hatalomkoncentrációt hajtott végre, ezért a tárgyalási stratégiát ennek fényében kellett kialakítani.<sup>107</sup>

---

<sup>103</sup> B. Szabó – Sudár, 2013. 984.

<sup>104</sup> A jelentések az alábbi jelzet alatt találhatók: ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 121–138.

<sup>105</sup> Ennek a dokumentációja: dr. Metzger I. Lipóthoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 57–68.; Simon Reniger III. Ferdinándhoz. Konstantinápoly, 1661. július 19., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 8–22.

<sup>106</sup> Procházka-Eisl – Römer, 2009. 253–254.

<sup>107</sup> Papp, 2022. 193–194.

### 5.2.2. Az utazás körülményei

A Habsburg–diplomáták a kora újkorban a Dunán egészen Belgrádig hajóval utaztak, ahol azonban el kellett hagyniuk a folyót és lóhátra kellett szállniuk egészen Konstantinápolyig. Mindez elsőre könnyű vállalkozásnak tűnhet, azonban az utazást számos tényező befolyásolta, mint az időjárás, a végvidék aktuális helyzete, vagy épp a háborús helyzet.

A két állam közötti határátlépést külön ceremónia szabályozta, amit mind a két fél igen szigorúan vett. Utazásuk során a diplomatáknak többször meg kellett állniuk, hiszen amíg Habsburg területen tartózkodtak, addig is tárgyalásokat folytattak, valamint leveleket vittek magukkal a küldöttek, amelyeket kézbesíteniük kellett. Oszmán területre lépve Esztergom, Buda, Belgrád, Szófia és Edirne mind olyan állomások voltak, ahol a küldöttek az ottani oszmán tisztviselőkkel találkoztak és ha nem is tárgyaltak mindenhol, de élelmiszerrel ellátták őket.<sup>108</sup>

A követek rendszerint a hajózás mellett döntöttek és általában dr. Metzger sem tett másként. Bécsből elindulva a Dunán fontos megállási pont volt Komárom, hiszen ez volt az utolsó nagy vár, ahol a császári követek biztonságban hajthatták le a fejüket, hiszen innen elindulva, a vártól pár kilométerre történtek meg a birodalmak közötti követcserék/követátvételek. Előfordult azonban, hogy Komárom előtt megálltak még Pozsonyban vagy Győrben, esetleg mindkét helyen. A küldöttek akkor álltak meg Pozsonyban vagy Győrben, ha a győri főkapitánnyal, a magyar nádorral és az esztergomi érsekkel is tárgyalniuk kellett. Ezen tárgyalások során a végvidéki panaszokat beszélték meg, amelyeket később benyújtottak a Portán.<sup>109</sup> Fontos kiemelni azt a tényt, hogy a Habsburg császár egyben magyar király is volt, így a magyarokkal kapcsolatos ügyekről is ő rendelkezett, természetesen az esetek többségében kikérve a magyarországi politikai elit véleményét.<sup>110</sup>

Dr. Metzger 1652-ben és 1658-ban is megállt Pozsonyban. 1658-ban csak röviden tárgyalt Wesselényi Ferenc nádorral (1655–1667),<sup>111</sup> aki ekkor átadta a budai pasának szóló levelét, majd a követ folytathatta is útját.<sup>112</sup> 1652-ben azonban mindez nem ment ilyen gyorsan, hiszen ekkor Metzger szeptember 25-én érkezett meg Pozsonyba és csak szeptember 30-án utazhatott

---

<sup>108</sup> Berzeviczy, 2014. 57–59.

<sup>109</sup> Cziráki Zsuzsanna szóbeli közlése alapján.

<sup>110</sup> Cziráki, 2020b. 24.

<sup>111</sup> Várkonyi, 2009. 301–323.

<sup>112</sup> Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrisszakállas, 1658. július 16. Szabados, 2019a. 292.

tovább Komáromba. Jelen volt ekkor Pozsonyban Pálffy Pál nádor (1649–1653),<sup>113</sup> Lippay György esztergomi érsek (1642–1666)<sup>114</sup>, Johann Christoph von Puchheim haditanácsalelnök,<sup>115</sup> Forgách Ádám bányavidéki/érsekújvári végvidéki és dunáninneni kerületi főkapitány (1644–1663)<sup>116</sup> és Clement Radolt kamarai tanácsos<sup>117</sup> is. Szeptember 28-án csatlakozott hozzájuk Wesselényi Ferenc is, aki ekkor még felső-magyarországi főkapitány (1647–1658)<sup>118</sup> volt. Dr. Metzgernek jelentenie kellett az egybegyűltekek előtt, hogy miért utazik a budai pasához, majd ezt követően a magyar főurak elvonultak tanácskozni. Egymás közötti tárgyalásuk végeztével azzal a feladattal bízták meg a követet, hogy szerezzen információt a budai pasától a törökök határ menetén elkövetett portyáiról.<sup>119</sup>

Amint egy diplomata elérte a Habsburg–oszmán határt, értesítették az esztergomi béget, mivel ő volt a felelős a Habsburg–küldöttek kíséretéért és biztonságáért, amíg az el nem értek a budai pasához. Gyakran előfordult nagyobb, kölcsönös követségek esetén, hogy a két állam diplomatái egyszerre lépték át a határt. Ez nem volt véletlen, hiszen a zsitvatoroki béke óta a két uralkodót egyenrangúként kellett kezelni és a két diplomata őket képviselte.<sup>120</sup>

Dr. Metzger egyik önálló küldetése alatt sem fordult elő kölcsönös követségre. Amint Komáromba ért, értesítették az esztergomi béget, aki Mocsához küldte embereit a haditanácsi titkár további kísérete céljából. Innen elkísérték őt Esztergomba, majd miután az esztergomi bég utazása céljával kapcsolatos kérdéseit háritotta, tovább vezetett az útja Budára. Metzger 1652-ben abban a szerepcsés helyzetben volt, hogy Kara Murád pasa Budán tartózkodott, így nem kellett az utazás további viszonyosságait elszenvednie.<sup>121</sup>

1658-ban az erdélyi háború miatt Gürdzsi Kenán budai pasát Lippára szólította a kötelesség. Éppen ezért dr. Metzger a kajmakámmal történő rövid szóváltása után utazott tovább. Bajáig tudott lehajózni a Dunán, majd onnan gyalogszerrel kellett folytatnia útját és Óbecsén át eljutott Lippára.<sup>122</sup> Az oda és visszaútról részletes feljegyzést is mellékel az 1658-

---

<sup>113</sup> S. Lauter, 1989. 9–27.

<sup>114</sup> Fazekas, 2021. 402–404.

<sup>115</sup> Szabados, 2023. 235.

<sup>116</sup> Pálffy, 1997. 271.

<sup>117</sup> Lindquist, 2007. 9–29.

<sup>118</sup> Pálffy, 1997. 273.

<sup>119</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 82.

<sup>120</sup> Berzeviczy, 2014. 58–59.

<sup>121</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 82–84.

<sup>122</sup> Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrízakállás, 1658. július 16. Szabados, 2019a. 292.

as jelentéséhez, hiszen azon a tájon ritkán utaztak eddig császári delegáltak. Jelentésében kiemelte, hogy a környéken lakók állítása szerint, már emberemlékezet óta nem láttak a követhet hasonló módon öltözött németeket.<sup>123</sup>

Az utazás cseppet sem volt veszélytelen vállalkozás. Számolni kellett a végvidéken portyázó hadak támadásaival, ami ellen az oszmánok által biztosított védelmi kíséret sem tudott mindig oltalmat adni. Dr. Metzger és csapatát két önálló küldetésen is érte atrocitás. 1652-ben a Budáról Bécsbe vezető útján ellopták az őt kísérő parasztok lovait, amit nem hagyott szó nélkül és tájékoztatta róla<sup>124</sup> Mansfeld győri főkapitányt (1643–1657).<sup>125</sup> 1658-ban is fennállt ennek a veszélye, hiszen figyelmeztette a budai pasa helyettese, hogy az erdélyi és a magyar portyák miatt veszélyes az utazás, de ezen utazása alkalmával nem érte ilyen nemű atrocitás.<sup>126</sup> 1661. június 18-án azonban egy körülbelül negyven hajdúból álló rablócsoport kirabolta őt.<sup>127</sup> Ő még szerencsésnek mondhatta magát, hiszen túlélte ezt a rablótámadást, ellentétben Johann Dietz császári futárral, aki 1651 őszén indult el Konstantinápolyba, hogy Simon Reniger portai rezidensnek adjon át panaszleveleket. Nagymarosnál harminc hajdú támadta meg konvoját, megsebesítették és pár hétre rá sebfertőzésben életét veszítette.<sup>128</sup>

A dr. Metzger ért támadás nem jelent meg ennyire részletesen az 1661-es jelentésében, de annyi bizonyos, hogy az incidens nem került az életébe. Nem akarta annyiban hagyni az ügyet, tájékoztatta az esetről Schmidet és a Haditanácsot.<sup>129</sup> Patrónusa közben járt az érdekében és követelte, hogy az ellopott pénzt térítsék meg dr. Metzgernek, valamint az elkövetők kézre kerítését szorgalmazta.<sup>130</sup> Ezt követően egy futárt küldtek a diplomata küldöttsége után, hogy a küldetéshez szükséges ellopott pénzt pótolják.<sup>131</sup> Fáradozásaik nem volt hiábavalóak, hiszen

---

<sup>123</sup> Uo., 295–296.

<sup>124</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 101.

<sup>125</sup> Pálffy, 1997. 277.

<sup>126</sup> Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrisszakállas, 1658. július 16. Szabados, 2019a. 292.

<sup>127</sup> Dr. Metzger I. Lipóthoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 60–61.

<sup>128</sup> Szabados, 2016a. 192–216.; Szabados, 2016b. 559–581.

<sup>129</sup> Ezt a lajstromkötetekből tudjuk, amire alább még hivatkozom.

<sup>130</sup> Schmid az Udvari Haditanácshoz. h. n. (Bécs?), d. n. (1661. július), ÖStA KA HKR Prot. Bd. 323. 1661. Exp. fol. 321. Nr. 67.

<sup>131</sup> Az Udvari Haditanács Renigerhez. Bécs, 1661. július 5., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 324. 1661. Reg. fol. 140. Nr. 19.

visszakapta az eltulajdonított dolgai nagy részét, illetve Veszprémnél elfogták az egyik kirablóját is.<sup>132</sup>

### 5.2.3. A követségek alatti ceremónia

A ceremónia a mai kutatás számára igen fontos terület, bőséges szakirodalom áll már rendelkezésre. A dolgozat terjedelmi követelményei miatt nem törekszem ezen kutatási terület teljes bemutatására, csak néhány fontosabb elemet, mint az ajándékozás, az audiencia helyzetek és követfogadás fogok kiemelni dr. Metzger kapcsán. A ceremóniális keretek vizsgálatára az 1652-es jelentés a legalkalmasabb, éppen ezért ezen fejezetben jórészt arra fogok támaszkodni.

A ceremónia segítségével biztosították a szabályozott lefolyását egy találkozásnak vagy tárgyalásnak, mivel adottak voltak a szabályok és a formai követelmények, így mindenki tudta, hogy milyen helyzetben mit kell tennie.<sup>133</sup> Az audiencia formai keretei és lefolyása lehetőséget adnak arra, hogy a személyes, illetve a hierarchikus kapcsolatok kitárulkozzanak. A fogadások meghatározott rend szerint zajlottak, amiben lefektették, hogy ki vehet részt rajtuk, illetve, hogy a résztvevőknek hol a helyük a teremben. A ceremóniális ismereteknek alapismeretté kellett válnia egy diplomata életében, hiszen nemcsak a Habsburg–oszmán kapcsolatokban fedezhetők fel szigorú ceremóniális keretek, de a Hofburgban és más európai hatalmakkal szemben is éltek hasonló szabályok.<sup>134</sup>

A ceremóniák erősen formalizált szertartásai nem csupán a leglátványosabb audienciákat jellemezték. Már a követ megérkezése és fogadása is a szokásoknak megfelelő keretek között zajlott, még a delegáció ételmisszerre való ellátását is rítusok szabályozták.<sup>135</sup> Dr. Metzger esetében a „régí ismerős” jelzővel illetett Ali csausz, illetve Hüszejn csausz adta át az ételmet neki, valamint az első audiencia időpontjára vonatkozó híreket. Az audiencia napján szintén egy csausz kísérte a küldöttet Kara Murád pasa elé. Ilyenkor, illetve a követ üdvözlésekor is jelentős számú katonát sorakoztattak fel az oszmánok, ezzel is demonstrálva erejüket, de mint a jelentésből kiderül, ezek nem is katonák voltak, hanem csak beöltöztetett budai iparosok

---

<sup>132</sup> Az Udvari Kamara az Udvari Haditanácshoz. Bécs, 1663. április 18., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 325. 1663. Exp. fol. 131.

<sup>133</sup> Auer, 2009. 33–34.

<sup>134</sup> Krischer, 2009. 23–25.

<sup>135</sup> 1628-ban erre nem került sor: Berzeviczy, 2014. 61–62.

(Handwerksleute).<sup>136</sup> A szakirodalom alapján megállapítható, hogy az első audiencia általában egy formális esemény, amit sokszor nyilvános dívánként (öffentlicher Divan) említenek a források.<sup>137</sup> Dr. Metzger a szokásnak megfelelően átadta a megbízólevelét, valamint az ajándékot, és ezt követően privát audienciát kért a budai pasától.<sup>138</sup>

A nyilvános audiencia másnapján már hívatta is Kara Murád pasa a Habsburg-küldöttet. Ebben az esetben is Hüszejn csausz volt a kísérője és egyben feltehetően ő látta el a tolmácsi feladatokat is.<sup>139</sup> 1652-ben összesen két privát audienciára került sor dr. Metzger és Kara Murád pasa között. Érdekes az a jelenség, hogy a pasa ebéddel köti össze a tárgyalásokat.<sup>140</sup>

Az utolsó vagy elbocsátó audiencia alkalmával a küldöttség tagjai bizonyos számú kaftánt kaptak, és általában pénzt is osztottak nekik az oszmán tisztviselők. 1652-ben dr. Metzger és a vele tartó személyek közül még négyen kaftánt kaptak, míg a többiek egy érme pénzt.<sup>141</sup> 1658-ban Budán a kajmakámtól szintén öt kaftánt kaptak, majd a vezír is megajándékozta őt és öt emberét.<sup>142</sup> Az 1661. évi küldetés során pedig Simon Reniger portai rezidenssel együtt tíz kaftánt kaptak a nagyvezírtől. Dr. Metzger ekkor viszonzásként egy igen impozáns ajándékot adott a nagyvezírnek: egy pár pisztolyt.<sup>143</sup>

Ez a szokás nem kis népszerűségnek örvendett a Habsburg és más európai követek körében, hiszen a kaftánok nagyon értékes portékának számítottak. Felmerülhet ilyenkor a kérdés, hogy a kaftánoknak, illetve azok számának mi a jelentősége. Ennek a gesztusnak volt egy mögöttes jelentése, ami cseppet sem volt olyan kecsegtető, mint a ruhadarab értéke. Ez a gesztus arra a szulejmáni hagyományra nyúlik vissza, amikor Szulejmán szultán a kaftánadás gesztusával nyilvánította ki a protektorátusát a Habsburgok által uralt magyar területek fellett. Ezzel szemben a Habsburg-diplomaták magyar ruházatot viseltek a szultáni audienciák során. Ezzel

---

<sup>136</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 84.

<sup>137</sup> Berzeviczy, 2014. 63–64.

<sup>138</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 84.

<sup>139</sup> Uo. 84.

<sup>140</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 84., 94., 95.

<sup>141</sup> Uo. fol. 95.

<sup>142</sup> Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrisszakállas, 1658. július 16. Szabados, 2019a. 293.

<sup>143</sup> Simon Reniger III. Ferdinándhoz. Konstantinápoly, 1661. július 19., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 10.

kifejezték a császár jogigényét a Magyar Királyságra és ezzel is ellensúlyozva a kaftánok jelentőségét.<sup>144</sup>

#### 5.2.4. Dr. Metzger kapcsolati hálója

Dr. Metzger diplomáciai pályafutása során igen kiterjedt kapcsolati hálóra tett szert. Elsőként is patrónusa tapasztalt, az Udvari Haditanácsban nagy befolyással rendelkező diplomata volt, aki rezidensi évei alatt sok kapcsolatot kiépített és közös utazásaik során még ha nem is mindig direkt módon,<sup>145</sup> de dr. Metzger is bevezette ezekbe a körökbe, akár csak másik patronáltját, Renigert.<sup>146</sup> Ezenfelül Schmid egyengette a diplomáciai karrierjét is, hiszen dr. Metzger mindig akkor volt jelen a Haditanács életében, amikor a tapasztalt „keleti szakértő” előtérbe került az intézményben. Láthattuk, hogy Schmid az 1661-ben történt rablási esetről is azonnal kiállt a titkár mellett és mindent elkövetett ellopott tárgyai visszaszerzése érdekében.<sup>147</sup> Az ő pártfogásának köszönhetően tehetett szert dr. Metzger arra a kapcsolati hálóra, amivel küldetése alatt gazdálkodhatott.

Másodszor ebből a kapcsolati hálóból Simon Renigert szükséges kiemelni, akivel háromszor találkozott személyesen. Dr. Metzger az 1649-es internunciusi út során ismerkedett meg a rezidenssel (lásd az „A” jelű mellékletet), amely küldetésnek egyik célja az volt, hogy Schmid internunciusként bevezesse Renigert a portai társadalmi életbe.<sup>148</sup> Bár a rezidenstől nem került még elő konkrét jellemzés Metzgerről, de valószínűsíthető, hogy egy ilyen utazás összekovácsolhatta őket és jó viszony alakulhatott ki közöttük. Mindez érezhető Reniger 1661-es küldetéséről készített jelentésében, amikor Metzgerrel közös audiencián vettek részt Köprülü Mehmed nagyvezírnél. Ezenfelül a rezidens megemlíttette jelentésében a rablási esetet, és ő is szót emelt annak érdekében, hogy szolgáltatassák vissza Metzgernek azt, amit eltulajdonítottak tőle.<sup>149</sup>

---

<sup>144</sup> Cziráki, 2020b. 25–26.

<sup>145</sup> A fentebb már említett 1646., 1649. és 1651. évi jelentések támasztják ezt alá.

<sup>146</sup> Cziráki, 2016. 22.; Cziráki, 2015. 835–871.

<sup>147</sup> Schmid az Udvari Haditanácsnak. h. n. (Bécs?), 1661. június 19., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 323. 1661. Exp. fol. 315. Nr. 38.; Schmid az Udvari Haditanácsnak. Bécs, 1661. július d. n., Uo. fol. 321. Nr. 67.

<sup>148</sup> Cziráki, 2016. 22.

<sup>149</sup> Simon Reniger III. Ferdinándhoz. Konstantinápoly, 1661. július 19., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 21.

Dr. Metzger az 1661-es tárgyalások során engedett Reniger érveinek a nagyvezírnek tálalendő panaszok kapcsán. A diplomata felismerte, hogy Renigernek és tolmács Panajótésznek több tapasztalata van a Portán történő tárgyalásokban, éppen ezért egy Reniger által megfogalmazott anyagot nyújtottak be és nem azt, amit dr. Metzger magával hozott Bécsből. Erre azért volt szükség, mert a rezidens és tolmácsa úgy ítélték meg, hogy a legcsekélyebb mértékben sem szabad támadni a nagyvezírt, mert úgy fogja értelmezni, mintha a császár hadüzenetet küldene.<sup>150</sup>

A következő személy Franz Heinrich Ferdinand Fischer volt, Schmid mostohafia, akivel szintén kétszer találkozott (lásd az „A” jelű mellékletet). Az ő kapcsolatuk gyökere is az 1649-es internunciusi útig nyúlik vissza.<sup>151</sup> Közös ismeretségük bizonyítéka az is, hogy tizenkét évvel később, 1661-ben egyszerre indultak küldetéseikre és Budáig közösen is utaztak, ahol azonban elváltak útjaik.<sup>152</sup>

A következő említésre érdemes személy Alexander Fischer, akit a törökök és erdélyiek Hüszejn csauszként, míg a Habsburg udvarban Hans Casparként<sup>153</sup> ismertek, akivel Metzger hat alkalommal találkozott (lásd az „A” jelű mellékletet). Dr. Metzger jelentései során szigorúan külön kezelte a Hans Caspar és a Hüszejn csausz nevet, pedig biztosan tudta, hogy ezek egy és ugyanazon személyt takartak.<sup>154</sup> Az osztrák származású csausz Budán állt a mindenkori budai pasa szolgálatában, mint tolmács. Erdélyi és a Habsburg követeknek és futároknak adott át titokban információt az oszmánok terveiről. Johann Rudolf Schmid meglátta benne a lehetőséget és 1646-ban beszervezte a „Titkos Levelezők” hálózatába.<sup>155</sup> Dr. Metzger valószínűleg ekkor találkozhatott vele először, hiszen ekkor kísérte először Schmidet Budára. Hans Caspar több ízben hasznos információkhoz juttatta a haditanácsi titkárt. 1652-ban többek között kiadta neki a budai szandzsák váraiban állomásozó katonák létszámát.<sup>156</sup> Az eddigi

---

<sup>150</sup> Dr. Metzger I. Lipóthoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 58.

<sup>151</sup> Johann Georg Metzger útinaplója. Konstantinápoly/Bécs, 1649/1650. QhoD 2019b

<sup>152</sup> Fischer I. Lipóthoz. Bécs, 1661. július 27., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 32.

<sup>153</sup> Szabados, 2018. 75–85.; Szabados, 2023. 47–191. passim.

<sup>154</sup> Az 1652-es jelentésében megjelenik Alexander Fischer úgy, mint Hans Caspar és úgy, mint Hüszejn csausz. Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 93., 97.

<sup>155</sup> Szabados, 2018. 75–76.; A „Titkos Levelezők”-ről: Szabados, 2016c. 79–80.

<sup>156</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 97–98.

kutatások adataival összevetve a budai titkos levelező által átadott listák helyesnek bizonyulnak.<sup>157</sup>

Dr. Metzger bár önállóan, patrónusa nélkül ment ezekre a küldetésekre, azonban soha nem ment egyedül. Sajnos 1652 és 1661 során pontosan nem írja le követségének tagjait, de még a létszámot sem. Az 1652. évi küldetésekor budai pasától kapott ajándékokból arra lehet következtetni, hogy ötnél többen voltak, de hogy mennyivel azt sajnos a jelentésekből nem lehet megállapítani.<sup>158</sup> 1658 során azonban azt említi, hogy tized magával utazott. További személyek, akikkel Metzger utazásai során találkozott, az „A” jelű mellékletben láthatóak.

### 5.2.5. A Metzger által vezetett tárgyalások

A küldetések alatti tárgyalások hasonlóak voltak egymáshoz, mégis teljesen különbözőek. Úgy vélem, egy tárgyalás nagyban függ a két szembenálló fél személyiségétől. A dr. Metzgerrel kialakult kép azt mutatja, hogy ő megfontolt tárgyalófél volt, aki tapasztalatainak és mesterének köszönhetően tudta, hogyan kell egy beszélgetést a saját javára fordítani, illetve, hogy a másik félnek mikor mit kell hallania. A diplomata ügyesen bánt a szavakkal, ami szembetűnik akkor, amikor 1652-es jelentésében a pasával való tárgyalásában a pasának arra a kijelentésére, hogy régi dolgokat sorolt fel neki a papíron, azt válaszolta, hogy akkor valószínűleg nem jól tolmácsoltak számára.<sup>159</sup> Azonban ő sem ezen képességek birtokában született, hanem egy tanulási folyamat eredményeként sajátította el őket. 1652-ben még például hibát vétett, amikor olyan témával hozakodott elő, amit a pasa korábban Schmiddel való tárgyalásán említett, és emiatt a hangulat rövid időre meg is fagyott a teremben.<sup>160</sup>

Metzger először Kara Murád budai pasával ült önállóan tárgyalóasztalhoz. A pasa nem bizonyult egyszerű tárgyalópartnernek, hiszen nagy szavakat használva, fölényesen elmondta a titkárnak, hogy ő már az Oszmán Birodalom szinte minden részén járt, és a magyaroknak mindenhol rossz híre volt, majd ezt hosszú panaszáradattal folytatta. Dr. Metzger itt is és

---

<sup>157</sup> Vö. Hegyi, 2007. 421–685.

<sup>158</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 95.

<sup>159</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., Uo. fol. 94.

<sup>160</sup> Uo. fol. 87.

tárgyalásuk során végig a panaszokat vissza tudta fordítani a pasa ellen, és arra igyekezett rávilágítani, hogy a magyar portyák válaszreakciók a törökök rablásaira és fosztogatásaira.<sup>161</sup>

Gürdzsü Kenán és Kara Murád közötti különbség érzékelhető a tárgyalások menetében is, hiszen Murád pasával sokkal nehezebb volt a vitás kérdésekben megoldást találni, mint Gürdzsü Kenán pasával. Kenán pasa 1658 során felvetette a magyarok elleni panaszait, amit dr. Metzger hárított. A pasa nem erőltette a kérdést, hanem egyéb fontosabb témákra terelte a beszélgetést.<sup>162</sup> Ezzel szemben, amikor Kara Murád pasa nehezményezte Forgách Ádám portyáit, akkor Metzger szintén hárított és védelmébe vette a magyar főurat. Kara Murád azonban nem hagyta annyiban a dolgot, és a második audiencia keretein belül ismét felemlgette Forgách tetteit.<sup>163</sup>

Úgy tűnik, dr. Metzger képes volt levonni a következtetéseket 1652-es küldetéséből, és 1658 során már pontokba szedte instrukcióját, ezzel is megkönnyítve Hüszejn csasz doltát a fordításnál.<sup>164</sup> A Gürdzsü Kenán pasával való tárgyalása esetében már óvatos puhatolózás folyt azzal kapcsolatban, hogy ki mennyire akarja tartani magát a békéhez. Az oszmánoknak ekkor a béke fenntartása volt az érdeke, ezért is érdeklődött a pasa dr. Metzgernél, hogy a császár megsegíti-e Rákóczit, illetve, hogy mekkora haderőt sorakoztatott fel. Mivel a pasának nem volt felhatalmazása a tárgyalásra, így a követ próbálkozása a békés út megtalálására kudarcba fulladt. A portyák kérdése ekkor háttérbe szorult, sokkal fontosabb hír volt a nagyvezír Belgrádba érkezése.<sup>165</sup>

A harmadik alkalommal Metzger már Renigerrel együtt volt jelen a tárgyaláson, és itt valójában Reniger tárgyalt a nagyvezírral Erdély ügyében.<sup>166</sup> A követ a beszámolójában utalást tett útja közben küldött jelentéseire, amelyek jelenleg nem állnak rendelkezésre. Így itt nem láthatjuk részletesen, hogy mennyit fejlődtek képességei, de az biztos, hogy elismerte Simon Reniger és Panajótész tapasztaltabb mivoltát a török ügyekben, így az ő utasításait követte. Ez felismerés is érett gondolkodásról tanúskodott.<sup>167</sup>

---

<sup>161</sup> Uo. fol. 84–95.

<sup>162</sup> Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrisszakállas, 1658. július 16. Szabados, 2019a. 292.

<sup>163</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 91–94.

<sup>164</sup> Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrisszakállas, 1658. július 16. Szabados, 2019a. 292–293.

<sup>165</sup> Uo. 292–294.

<sup>166</sup> Simon Reniger III. Ferdinándhoz. Konstantinápoly, 1661. július 19., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 10.

<sup>167</sup> Dr. Metzger I. Lipóthoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 57–58.

A tárgyalások során a felek előszeretettel éltek érzelmi húrok megpendítésével vagy épp a túlzás eszközével. Dr. Metzger többször kiemelte a panaszok sorolása, valamint ellenérvei ismertetése folyamán, hogy a törökök tetteinek következményét leginkább a szegény ártatlan gyermekek és alattvalók szenvedték el. A pasa és a doktor is előszeretettel használt túlzásokat, hiszen a kölcsönösen hangoztatott érvek alapján pusztítás tekintetében a magyarok mindig messzebb mentek oszmánoknál, vagy éppen a magyarok által okozott kár volt égbekiáltóbb.<sup>168</sup>

A tárgyalások során egyértelművé válik dr. Metzger jogi téren való jártassága is. A jelentéseket olvasva ez többször is szembetűnik, hiszen a magyar főurak panaszairól is készített egy kivonatot, leredukálta arra az időszakra, amikor már Kara Murád pasa volt a budai beglerbég, és ezt átadta az oszmán tisztviselőnek. Valamint írásos vázlatot kért a pasától a panaszairól, ami írásos bizonyítéknak felelt volna meg, de ő csak néhány, a dr. Metzger által felsoroltakkal szemben kicsinyes problémákat tudott felhozni. Továbbá említette egyszer a „Völkerrecht” kifejezést, ami szintén a jogi jártasságára utal.<sup>169</sup>

A titkár jelentéseiben, ahogy haladunk az időben, úgy egyre láthatóbbá válik latin nyelv terén történő fejlődése. 1652 során többször ismételt latin szavakat. 1658 során kevesebb latin szó látható a jelentésben, aminek oka az lehet, hogy itt a titkár elkerülte a latin szavak ismételtetését. 1661 során már nem csak egy-egy latin szó jelenik meg a jelentésben, hanem hosszabb kifejezések is.<sup>170</sup>

#### **5.2.6. Johann Friedrich Metzger mint a magyar vonatkozású ügyek közbenjárója(?)**

A mindenkori Habsburg-házból származó uralkodó 1526 után nem csak a Német-római Birodalom és az osztrák tartományok ura volt, hanem a Magyar Királyság is az ő fennhatósága alá tartozott. Éppen ezért diplomatáinak igen sokrétű volt a feladata, hiszen egy hatalmas birodalom gépezetének mozgatórugói voltak. Ebből kifolyólag a diplomáciai apparátus tagjai egy-egy terület dolgaira „szakosodtak”, így dr. Metzger is ezt tette.

---

<sup>168</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 84–95.

<sup>169</sup> Uo. fol. 85., 92., 94.

<sup>170</sup> Dr. Metzger I. Lipóthoz. Bécs, 1661. augusztus 10., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 133. Konv. 3. fol. 57.

A jogász – mint láthattuk is fentebb – az eddig ismert küldetési során végig a Magyar Királlyal és az Erdélyi Fejedelemséggel kapcsolatos ügyekkel és azok megoldásával foglalkozott. Útja vagy Budára, vagy pedig Konstantinápolyba vezetett, ahol az uralkodót, mint magyar királyt képviselte. Tárgyalásai során minden alkalommal kiállt a magyar tisztségviselők mellett, és igyekezte tisztára mosni a nevüket, csak úgy, mint Reniger. 1652-ben Forgách Ádám érdekében kellett fellépnie, hiszen a törökkel való nézeteltérései sok fejfájást okoztak a Hofburgban.<sup>171</sup> Az egyik igen súlyos Forgách által okozott diplomáciai probléma Mehmed császár lefogása volt, amely esetet Kara Murád fel is hánytorgatta dr. Metzgernek<sup>172</sup>. A doktor nem ismerte el, hogy Forgách jogtalanul cselekedett, csak annyit mondott, hogy a császári udvarnak sem tetszett a főkapitány előbb említett lépése.<sup>173</sup>

A titkár a második és harmadik küldetése során már az Erdélyi Fejedelemség problémáival foglalkozott. 1658-ban igyekezett elérni a háború megállítást, és hogy békés eszközökkel rendezzék a dolgot, de mivel a budai pasának nem volt felhatalmazása arra, hogy erről tárgyaljon, sajnos ez a kísérlet meghiúsult. Hazaútja során megfigyelte a magyar emberek életkörülményeit, amiről az udvart is tájékoztatta.<sup>174</sup> 1661-ben Konstantinápolyban a rezidens mellett pedig azon dolgozott, hogy az erdélyi fejedelmi pozíció körül kialakult feszültséget enyhítsék és megoldják a kérdést.

---

<sup>171</sup> Ez megállapítható 1652, 1658 és 1661 során a jelentésekből, de a fentebb leírtakból is.

<sup>172</sup> Szabados, 2019c. 183–196.

<sup>173</sup> Dr. Metzger III. Ferdinándhoz. Bécs, 1652. október 23., ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 125. Konv. 3. fol. 96.

<sup>174</sup> Dr. Metzger Annibale Gonzagához. Túrisszakállas, 1658. július 16. Szabados, 2019a. 292–296.

## 6. Dr. Metzger helye a kortárs haditanácsi titkárok sorában

Dr. Metzger kortársai az 1650-es években – a fentebb már említett – Erasmus Constantinus Sattler, Johannes Wiltstock, Cristoph Dorsch és Peter Franz Hoffmann voltak.<sup>175</sup> Ahhoz, hogy dr. Metzger el tudjuk helyezni a haditanácsi titkárok sorában, meg kell vizsgálnunk az előbb megnevezett személyek tevékenységét.

Erasmus Constantinus Sattler pályafutását 1644-ben a haditanácsi kancellárián kezdte,<sup>176</sup> ezt követően nevezték ki haditanácsi titkárrá.<sup>177</sup> Ugyanez a folyamat megfigyelhető Cristoph Dorsch<sup>178</sup>, Peter Franz Hoffmann<sup>179</sup>, valamint Johannes Wildstock<sup>180</sup> esetében is. Dr. Metzgerrel kapcsolatban egyelőre nem került elő olyan feljegyzés, hogy a haditanácsi kancellárián alkalmazták volna, mégis valószínű, hogy olykor ott dolgozott, hiszen a fentebb ismertetett adatok alapján 1646-ban Schmid írónoka volt.

Sattler pályafutása bemutat egy lehetséges életpályát a Haditanácsnál. A kancelláriai munkája után 1645. június 16-án felvették haditanácsi titkárnak, amiről kiderül egy 1653-ban készült bejegyzésből, hogy ez valódi állás volt.<sup>181</sup> Szintén egy 1653-ból származó adat tanúskodik arról, hogy a titkári pozícióból császári tanácsosi címet kapott.<sup>182</sup> Hoffman esetében látható, hogy ő 1655-ben<sup>183</sup> majd 1657-ben<sup>184</sup> szintén valódi állásért folyamodott, amit 1657-ben meg is kapott.<sup>185</sup> Mielőtt azonban felvették volna, előtte is már dolgozott haditanácsi titkári

---

<sup>175</sup> A Bécsi Egyetem kutatói egy adatbázist készítettek az udvartartásról, ahol bizonyos haditanácsi titkárokat is említene. Vö. <https://patronage-wiener-hof.univie.ac.at/wienerhof2/hofstaat2.htm>

<sup>176</sup> Sattler az Udvari Haditanácsához. h. n. (Bécs?), d. n. (1644. november), ÖStA KA HKR Prot. Bd. 290. 1644. Exp. fol. 631. Nr. 135.

<sup>177</sup> Az Udvari Haditanács Trauttmansdorffhoz. Bécs, 1645. június 16., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 293. 1645. Reg. fol. 240. Nr. 43.

<sup>178</sup> Az Udvari Haditanács Dorschhoz. Bécs, 1646. február 13., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 295. 1646. Reg. fol. 100. Nr. 24.

<sup>179</sup> Hoffmann az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1655. augusztus., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 311. 1655. Exp. fol. 300. Nr. 28.

<sup>180</sup> Wildstock az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1642. június 28., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 286. 1642. Exp. fol. 491.

<sup>181</sup> Sattler az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1653. március 22., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 307. 1653. Exp. fol. 57.

<sup>182</sup> Birodalmi Kancellária az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1653. augusztus, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 307. 1653. Exp. fol. 191. Nr. 55.

<sup>183</sup> Hoffmann az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1655. augusztus., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 311. 1655. Exp. fol. 300. Nr. 28.

<sup>184</sup> Hoffman az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1657. június, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 316. 1657. Exp. fol. 347. Nr. 85.

<sup>185</sup> Az Udvari Haditanács Hoffmannhoz. Bécs, 1657. június 13., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Reg. fol. 237. Nr. 86.

minőségben, éppen ezért feltételezhető, hogy ekkor még ő is „csak” címzetes haditanácsi titkár volt. Dorsch pályáját tekintve 1647-ben elrendelték, hogy alkalmazzák őt mint haditanácsi titkárt.<sup>186</sup>

Metzger kortársainál megfigyelhető az, hogy igen gyorsan – 4–5 éven belül – kerültek a titkári pozícióba, amíg ez dr. Metzger esetében 14 év után történt meg. Az, hogy Metzger kortársainál az előléptetés ilyen gyorsan megtörtént, valószínűleg pusztán véletlen, hiszen sok tényezőnek kellett érvényesülnie ahhoz, hogy ezek a folyamatok ilyen gyorsan lejátsszódjanak. Metzgernek mindenképpen hátrányt jelentett az, hogy jelen ismereteink alapján közel öt évre eltűnt a politika színpadáról, hiszen Hoffmann ez idő tájt kapta meg a kinevezést. Érdekes adalék, hogy Hoffmann<sup>187</sup> és Wildstockot<sup>188</sup> is 66 tallér 70 krajcárért alkalmazták, amely adat megegyezik a dr. Metzgernél szereplővel.

Tevékenységüket tekintve egyikük sem egy bizonyos területre szakosodva dolgozott, mint dr. Metzger, ugyanakkor felfedezhetőek hasonlóságok. Sattler végvidéki ügyekben utazott el tárgyalni,<sup>189</sup> csakúgy, mint Dorsch.<sup>190</sup> Utóbbi Lotaringia hercegéhez is utazott,<sup>191</sup> Ottavio Piccolomini haditanácsos<sup>192</sup> nevében járt el,<sup>193</sup> valamint a bécsi polgármesternél is ügyeket kellett intéznie.<sup>194</sup> Hoffmann tevékenységi köre tűnik a leghasonlóbbnak Metzgeréhez, hiszen ő is járt Budán.<sup>195</sup> Az egyik ilyen alkalommal megbízták, hogy II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata alatt érdeklődjön az oszmán tervekről,<sup>196</sup> valamint, hogy tárgyaljon

---

<sup>186</sup> Az Udvari Haditanács Dorschhoz. Bécs, 1647. július 30., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 297. 1647. Reg. fol. 218. Nr. 100.

<sup>187</sup> Az Udvari Haditanács Hoffmannhoz. Bécs, 1657. június 13., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Reg. fol. 237. Nr. 86.

<sup>188</sup> Az Udvari Haditanács Wiltstockhoz. Bécs, 1650. június 29., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 302. 1650. Reg. fol. 82. Nr. 66.

<sup>189</sup> Belső-ausztriai titkos tanácsosok a Haditanácsnak és Sattler jelentése a végvidék látogatásáról. h. n. (Graz?), 1646. június, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 294. 1646. Exp. fol. 249. Nr. 47.

<sup>190</sup> Az Udvari Haditanács Dorschhoz. Bécs, 1651. május 13., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 304. 1651. Reg. fol. 77. Nr. 73. A tárgyalás azonban végül nem valósult meg. Vö. Szabados, 2023. 97–98.

<sup>191</sup> Sattler az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1649. január, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 300. 1649. Exp. fol. 22. Nr. 75.

<sup>192</sup> Személyéről bővebben: Schwarz, 1943. 140.

<sup>193</sup> Sattler az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1650. január, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 300. 1650. Exp. fol. 10. Nr. 14.

<sup>194</sup> Sattler az Udvari Haditanácsához. Bécs, 1651. március, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 303. 1651. Exp. fol. 84. Nr. 34.

<sup>195</sup> Az Udvari Kamara Hoffmannhoz. Bécs, 1656. december 5., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 314. 1656. Reg. fol. 432. Nr. 10.; Az Udvari Haditanács Hoffmannhoz. Bécs, 1657. január 13., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 317. 1657. Reg. fol. 7. Nr. 35.

<sup>196</sup> Uo.

Uki Ferenc és Musztafa csausz cseréjének ügyében a budai pasával,<sup>197</sup> illetve ekkor a Balaton környéki falvak ügyében is igyekezett közben járni.<sup>198</sup> Nagyon erős párhuzam látható Hoffmann 1657. és Metzger 1652. évi küldetése között. Elképzelhető, hogy amíg Metzger az egyetemen dolgozott, addig a magyar ügyek intézését Hoffmann vette át tőle. Hoffmannra és Dorschra bízta a különböző hagyatékokban fellelhető, a Haditanács számára fontos iratok összegyűjtését is.<sup>199</sup> Dorsch járt a nádornál és az esztergomi érseknél, valamint Felső-Magyarországon is.<sup>200</sup> Metzger a rendelkezésre álló adatok alapján ezzel szemben csak a végvidéki diplomáciát és Erdélyt érintő kérdésekben járt el, mondhatni specializálódott.

Fontos további szempont a mester-tanítvány viszony kérdése. Ez Schmid és Metzger között erősen megvolt, de ehhez hasonló patrónus-kliensi viszony egyik kortársnál sem fedezhető fel. A 16–17. század fordulóján tevékenykedő Peter Bonhomo haditanácsi titkár és Ferdinánd főherceg között azonban hasonlóan bizalmas viszony alakult ki.<sup>201</sup> Bonhomo ugyan néhány évtizeddel korábban töltötte be ezt a tisztséget, mint Metzger, mégis érdekes összehasonlítási alapot ad. Kettejük esetében nemcsak az a közös, hogy mindketten haditanácsi titkárok voltak, hanem az is, hogy dolgoztak követségi titkárként és szállásmesterként is egy és ugyanazon követség ideje alatt.<sup>202</sup> Hasonlóság még a két figura között, hogy fontos és mások előtt titkos információk birtokában voltak az oszmán ügyekkel kapcsolatban.<sup>203</sup>

---

<sup>197</sup> Az Udvari Kamara Hoffmannhoz. Bécs, 1657. január 23., Uo. fol. 22. Nr. 89.

<sup>198</sup> Az Udvari Kamara Hoffmannhoz. Bécs, 1657. február 7., Uo. fol. 46. Nr. 20.; Szabados, 2023. 132–133.

<sup>199</sup> Hoffmann 1665-ben d'Asquier hagyatékának ügyében utazott el, 1668-ban pedig Gonzaga és Reniger hagyatékának állapotát mérte fel és el is vitte a Haditanácshoz. Dorsch 1654 során egy Pieroni nevű mérnök hagyatékának ügyében jár el. Hoffmann az Udvari Haditanácshoz. Bécs, 1665. július, ÖStA KA HKR Prot. Bd. 329. 1665. Exp. fol. 316. Nr. 2.; Hoffmann az Udvari Haditanácshoz. Bécs, 1668. október, uo. Bd. 332. 1668. Exp. fol. 476. Nr. 161.; Dorsch az Udvari Haditanácshoz. Bécs, 1654. november, uo. Bd. 307. 1654. Exp. fol. 350. Nr. 82.

<sup>200</sup> Az Udvari Haditanács Wesselényi Ferenchez. Bécs, 1656. január 19., ÖStA KA HKR Prot. Bd. 314. 1656. Reg. fol. 16. Nr. 89.

<sup>201</sup> Szabados, 2024. 413.

<sup>202</sup> Uo., 405.

<sup>203</sup> Uo., 406–412.

## 7. Összegzés – Eredmények és további kutatási lehetőségek

Dr. Johann Friedrich Metzger életének és tevékenységének feltárása több tekintetben árnyalja az 1640-es és 1660-as évek közötti közép-európai diplomáciára vonatkozó ismereteinket. Metzger polgári sorból érkezve jogi diplomát, ezzel együtt pedig doktori címet szerzett. A bécsi egyetemen végzett tanulmányai hozzájárulhattak az Udvari Haditanács irodájában megszerzett pozíciójához, ahol Johann Rudolf Schmid felfigyelt rá és elkezdte egyengetni útját.

Dolgozatom célja az volt, hogy megválaszoljam azt a kérdést, hogy hogyan épül fel egy polgári karrier a Haditanács keleti diplomáciájában. A kérdésre az említettek fényében több válasz is adható. Először is egy ilyen tervet fontolgató személynek szüksége volt jogász képzettségre. Ezt követően be kellett kerülnie az udvari haditanács gépezetbe, ahol nagy előnyt jelenthetett az, ha egy haditanácsos vagy egy diplomata pártfogásába vette. Tapasztalatokra is szükség volt, éppen ezért küldetéseken is részt kellett vennie, ahonnan ajánlások segítségével a haditanács titkári címért folyamodhatott. Miután megkapta a címet, már önálló küldetésekre is utazhatott.

A dolgozatban azonban nem csak dr. Metzger titkári pályafutást vizsgáltam, hanem az olvasó elé tártam, hogy milyen törekeny is volt a zsitvatoroki béke és mennyi erőfeszítésre volt szükséges ahhoz, hogy a béke pontjait sértő atrocitásokat elsimíthassák.

Kapcsolati háló tekintetében kiemelhető, hogy a haditanács ranglétra valamennyi fokát végigjáró Schmid tehetségének köszönhetően olyan kapcsolati hálót és klientúrát tudott kiépíteni, ami az Udvari Haditanács keleti ügyekkel foglalkozó személyeinek nagy részét összekötötte. Dr. Metzger minden bizonnyal sokszor igen nehéz helyzetben lett volna, ha patrónusa nem állt volna mögötte és nem járt volna közben érte.

Metzger a hírszerzési rendszer szervezésében is aktív volt, hiszen ő is tevékenyen részt vett megfelelő emberek beszerzésében, illetve a velük való kapcsolattartásban. Dr. Metzger a diplomáciai apparátus középső rétegében mozgott, annál feljebb nem volt lehetősége jutni – ebben minden bizonnyal korai halála is szerepet játszott.

Dolgozatomban felvettem a címzetes haditanács titkárrá való kinevezés kérdését, amelyre a kutatás még nem világított rá, de minden bizonnyal létezett. További vizsgálatok szükségesek, hogy vajon mióta létezett a címzetes haditanács titkári cím, valamint, hogy mindenki, aki ezzel a címmel rendelkezett, az valódi haditanács titkár lett-e később. Érdemes lenne megvizsgálni azt is, hogy mennyien birtokolták összesen ezt a címet.

További kutatási téma dr. Metzger bécsi egyetemen végzett tevékenysége, ugyanis mint említettem, 1654 és 1658 között szinte eltűnik az oszmán vonatkozású feljegyzésekből. A korszakból származó egyetemi források feltárása tenné lehetővé, hogy az ott végzett tevékenységére fény derüljön. Érdeemes lenne megvizsgálni, hogy mi vitte rá erre a döntésre, hiszen a karrierje nyilvánvalóan felfelé ívelő ágon volt, mivel ekkor már túl volt első önálló küldetésén is.

## 8. Bibliográfia

### 8.1. Levéltári források

Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA):

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA):

Türkei I. (Turcica) Kt. 119, 124, 125, 128, 133.

Kriegsarchiv (= KA):

Protokolle des Wiener Hofkriegsrats, Bände (= HKR Prot. Bd.) Expedit (= Exp.)

Registratur (= Reg.) 286, 290, 293, 294, 295, 297, 300, 302, 303, 304, 307, 311, 314, 316, 317, 318, 319, 323, 324, 325, 329, 330, 332.

Finanz- und Hofkammerarchiv (= FHKA):

Sammlungen und Selekte (= SUS)

Reichsakten (= RA) Kt. (Fasz. 186), Kt. 304.

### 8.2. Forráskiadások

*Papp – Cziráki – Tóth – Szabados, 2018*

*Papp Sándor – Cziráki Zsuzsanna – Tóth Hajnalka – Szabados János (eds.): Everyday Life and Imperial Politics in the Köprülü Era. Reports of the Resident Envoy, Simon Reniger from Constantinople to the Vienna Court (1649–1660). Szeged, 2018. Kézirat.*

QhoD 2019a

Finalrelation des Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn über die Internuntiaturnach Konstantinopel, Wien, 24. Oktober 1649, bearbeitet von Lisa Brunner, Kommentar von Lisa Brunner / Anna Spitzbart, Digitalisierung von Carina Koch / Jakob Sonnberger, unter Mitarbeit von Lisa Brunner / Anna Spitzbart, in: Die Internuntiaturnach des Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn (1649), hg. von Arno Strohmeier und Georg Vogeler (Digitale Edition von Quellen zur habsburgisch-osmanischen Diplomatie 1500–1918, hg. von Arno Strohmeier, Projekt 2), Salzburg / Graz 2019. 918, hg. von Arno Strohmeier, Projekt 2), Salzburg / Graz 2019, online unter: <http://gams.uni-graz.at/o:dipko.fr>

QhoD 2019b

Reisebericht des Johann Georg Metzger über die Internuntiaturs des Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn nach Konstantinopel 1649, Konstantinopel/Wien, 1650, bearbeitet von Anna Huemer, Kommentar von Lisa Brunner / Anna Spitzbart, Digitalisierung von Carina Koch / Jakob Sonnberger, unter Mitarbeit von Anna Huemer, in: Die Internuntiaturs des Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn (1649), hg. von Arno Strohmeier und Georg Vogeler (Digitale Edition von Quellen zur habsburgisch-osmanischen Diplomatie 1500-1918, hg. von Arno Strohmeier, Projekt 2), Salzburg / Graz 2019. <http://gams.uni-graz.at/o:dipko.rb>

*S. Lauter*, 1989

*S. Lauter Éva*: (szerk.): Pálffy Pál nádor levelei (1644–1653). Budapest, 1989.

*Szabados*, 2019a

*Szabados János*: Adalékok az 1658. július 6-i páülési csata körülményeihez, in: *Lymbus*, 17 (2019). 287–328.

*Taferner*, 1672

*Taferner, Paul*: Curiose und eigentliche Beschreibung des Von Ihro Röm. Käys. Maj. an den Türkischen Hoff abgeschickten Gross-Botschaffters. Wien, 1672.

### 8.3. Felhasznált irodalom

*Auer*, 2009

*Auer, Leopold*: Diplomatisches Zeremoniell am Kaiserhof der Frühen Neuzeit: Perspektiven eines Forschungsthemas. In: Ralph Kauz – Giorgio Rota – Jan Paul Niederkorn (Hg.) Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der Frühen Neuzeit. Wien, 2009. 33–54.

*Ágoston*, 2022

*Ágoston Gábor*: Az oszmán hódítás és Európa. Budapest, 2022.

*Berzeviczy*, 2014

*Berzeviczy Klára*: Fragen des Zeremoniells während einer Gesandtschaftsreise. Einige Bemerkungen zum Reisebericht des. H. L. Freiherrn von Kuefstein. In: Balázs Sára (Hg.) Quelle & Deutung I. Beiträge der paläographischen Tagung Quelle und Deutung, I. 27. November 2013. Budapest 2014. 53–70. p.

QhoD 2019c

*Brunner, Lisa – Würflinger, Christoph*: Die Internuntiaturs des Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn und ihre Akten (1649). In: in: Die Internuntiaturs des Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn (1649), hg. von Arno Strohmeier und Georg Vogeler (Digitale Edition von Quellen zur habsburgisch-osmanischen Diplomatie 1500-1918, hg. von Arno Strohmeier, Projekt 2), Salzburg / Graz 2019. <https://qhod.net/o:dipko.bbe>

*Cziráki, 2015*

*Cziráki Zsuzsanna:* Habsburg–oszmán diplomácia a 17. század közepén: Simon Reniger konstantinápolyi Habsburg rezidens kinevezésének tanúságai (1647–1649). In: Századok, 149/4 (2015). 835–871.

*Cziráki, 2016*

*Cziráki Zsuzsanna:* Követ vagy szélhámos? A Habsburg-diplomácia útvesztői egy konstantinápolyi gyilkosság tükrében. In: Aetas, 31/3 (2016). 22–39.

*Cziráki, 2020a*

*Cziráki Zsuzsanna:* „Mein gueter, väterlicher Maister” – Wissenstransfer unter kaiserlichen Gesandten an der Hohen Pforte in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. In: Chronica. Annual of the Institute of History University of Szeged, 19 (2020). 42–83.

*Cziráki, 2020b*

*Cziráki Zsuzsanna:* Ruha teszi a követet? A Habsburgok 17. századi konstantinápolyi diplomatáinak magyar viseletéről. In: Művészettörténeti Értesítő, 69/1 (2020). 15–35.

*Cziráki, 2023*

*Cziráki Zsuzsanna:* Koraújkori oszmán vonatkozású dokumentumok a bécsi Haditanács levéltári hagyatékában. In: Aetas, 39/4 (2023). 173–186.

*Cziráki, 2024a*

*Cziráki Zsuzsanna:* A Habsburg Monarchia keleti nyelvi tolmácsai a 17. században. Budapest, 2024.

*Cziráki, 2024b*

*Cziráki Zsuzsanna:* Die Grenzen des „Ichs” – Diplomatenbriefe als Selbstdarstellung? Die diplomatischen Korrespondenz des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel Simon Reniger (1649–1666). In: Strohmeier, Arno – Würflinger, Christoph – Spitzbart, Anna – Brunner, Lisa (Hg.): Die Medialität von Diplomatie Diplomatische Korrespondenzen im Kontext frühneuzeitlicher Briefkultur. Münster, 2024. 105–126.

*Eickhoff, 2010*

*Ekkehard, Eickhoff:* Velence, Bécs és a törökök – A nagy átalakulás Délkelet-Európában. Budapest, 2010.

*Fazekas, 2021*

*Fazekas István:* A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között. Budapest, 2021.

*Gévay, 1841*

*Gévay Antal:* A budai pasák. Bécs, 1841.

*Hadnagy, 2021*

*Hadnagy Szabolcs*: A szultán hadainak tápláléka – Az oszmán hadsereg élelmiszer-utánpótlásának rendszere az 1658. évi erdélyi hadjárat tükrében. Szeged, 2021.

*Hegy, 2007.*

*Hegy Klára*: A török hódoltság várai és várkatonasága II. köt. Budapest, 2007.

*Höbelt, 2012*

*Höbelt, Lothar*: Friedliche Koexistenz – unfriedliche Grenze: der Hintergrund der Schlacht von Vezekény 1652. In: Burgenländische Heimatblätter, 73/1 (2012). 1–34.

*Huemer, 2020*

*Huemer, Anna*: „Copy & Paste” im Reisebericht der Frühen Neuzeit? Intertextualität im „Türkischen Itinerarium” des Johann Georg Metzger (1650). In: Chronica. Annual of the Institute of History University of Szeged, 19 (2020). 84–112.

*Krischer, 2009*

*Krischer, André*: Souveränität als sozialer Status: Zur Funktion des diplomatischen Zeremoniells in der Frühen Neuzeit. In: Ralph Kauz / Giorgio Rota / Jan Paul Niederkorn (Hg.): Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der Frühen Neuzeit. Wien, 2009. 1–32.

*Lindquist, 2007*

*Lindquist, Thea*: Clement von Radolt (1593–1670): A multifarious career in the seventeenth century imperial service. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 52 (2007). 9–29.

*Meienberger, 1973*

*Meienberger, Peter*: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Bern / Frankfurt am Main, 1973.

*Pálffy, 1997*

*Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. In: Történelmi Szemle, 39/2 (1997). 257–288.

*Papp, 2009*

*Papp Sándor*: II. Rákóczi György és a Porta. In: Kármán Gábor – Szabó András Péter (szerk.): Szerencsének elegyes forgása: II. Rákóczi György és kora. Budapest, 2009.

*Papp, 2022*

*Papp Sándor*: Habsburg diplomácia és Konstantinápoly a 17. században. In: Frank Tibor (szerk.): Az Oszmán Birodalom diadala és bukása. Budapest, 2022. 171–196.

*Procházka-Eisl – Römer, 2009*

Procházka-Eisl, Gisela – Römer, Caludia: Raub, Mord und Übergriffe an der habsburgisch-osmanischen Grenze: Der diplomatische Alltag der Beglerbege von Buda abseits von Zeremonien. In: Ralph Kauz / Giorgio Rota / Jan Paul Niederkorn (Hg.): Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der Frühen Neuzeit. Wien, 2009. 251-264.

*Schwarz, 1943*

*Schwarz, Henry Frederick: The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century. Cambridge, 1943.*

*B. Szabó – Sudár, 2013*

*B. Szabó János – Sudár Balázs: „Independens fejedelem az Portán kívül”. II. Rákóczi György oszmán kapcsolatai. Esettanulmány az Erdélyi fejedelemség és az Oszmán Birodalom viszonyának történetéhez (2. rész). In: Századok, 148/4 (2013). 931–999.*

*B. Szabó, 2019*

*B. Szabó János: Erdély tragédiája 1657-1662. Budapest, 2019.*

*Szabados, 2016a*

*Szabados János: Habsburg–oszmán kommunikáció a 17. század derekán. Johann Dietz császári futár halálának körülményei és következményei. In: Király Tibor Bodnár, Fanni Hende, Katalin Pataki (szerk.): Szóra bírni az újkort. A III. KoraújkorÁSZ konferencia tanulmányai, Budapest, 2016. 192–216.*

*Szabados, 2016b*

*Szabados János: „... Inquisition wider Emericum Balassa in puncto des erschossenen Diezens ...” (Vizsgálat Balassa Imre ellen a lelőtt Dietz ügyében). in: Hadtörténelmi Közlemények, 129/2 (2016). 559–581.*

*Szabados, 2016c*

*Szabados János: A 17. századi Habsburg-hírszerzés „gyöngyszeme” – Hans Caspar budai titkos levelező (1646–1659) munkássága. Vázlat egy nagyobb összefoglaláshoz. In: Aetas, 31/3 (2016). 76–92.*

*Szabados, 2018*

*Szabados János: „Wollen Sie mir dießes haltung, woll und guett, wo nicht, sage ich meinen dienst auff” – Johann Rudolf Schmid haditanácsos és Hans Caspar budai kém patrónus-kliensi (?) kapcsolata. In: Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica, 143 (2018). 71–86.*

*Szabados, 2019b*

*Szabados János: Újabb javaslat a vezekényi csata értelmezéséhez. in: Hadtörténelmi Közlemények, 132/4 (2019). 783–808.*

*Szabados, 2019c*

*Szabados János*: Egy kényes végvidéki diplomáciai affér 1652 tavaszán – Mehmed császár megíjásított pozsonyi küldetése. In: Bagi Zoltán Péter (szerk.): „...ugy írassak mint volt.” Ünnepi tanulmányok a 65 esztendő Tóth Sándor László részére, Szeged, 2019. 183–196.

*Szabados, 2023*

*Szabados János*: Die Karriere des deutschen Renegaten Hans Caspar in Ofen (1627-1660) im politischen und kulturellen Kontext. Wien, 2023.

*Szabados, 2024*

*Szabados János*: Peter Bonhomo bizalmas jelentései Ferdinánd főherceghez 1598-ból és 1599-ből. In: Kordé Zoltán – Tóth Hajnalka (szerk.): Etelköztől Mezőkeresztesig. Ünnepi tanulmányok Tóth Sándor László 70. születésnapjára. Szeged, 2024. 403–416.

*Strohmeyer, 2017*

*Strohmeyer, Arno*: Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben: A konstantinápolyi Habsburg diplomaták esete. Ford.: Kármán Gábor. In: Történelmi Szemle, 59/2 (2017). 177–198.

*Tóth, 2018*

*Tóth Hajnalka*: Mennyit ér egy magyar lovashadnagy? - Egy rabkiváltás története diplomáciatörténeti kontextusban a 17. század közepéről. In: Századok, 152/2 (2018). 247–283.

*Várkonyi, 2009*

*Várkonyi Gábor*: Wesselényi Ferenc nádorrá választása. In: Kármán Gábor – Szabó András Péter (szerk.): Szerencsének elegyes forgása: II. Rákóczi György és kora, Budapest, 2009. 301–323.